

Filozofická fakulta Univerzity Palackého

**Analýza lexika příbalových informací se zaměřením
na slovesa**

(Bakalářská práce)

2023

Daniela Kupková

Filozofická fakulta Univerzity Palackého
Katedra anglistiky a amerikanistiky

Analýza lexika příbalových informací se zaměřením na slovesa.

(Bakalářská práce).

Autor: Daniela Kupková

Studijní obor: Angličtina se zaměřením na komunitní tlumočení a překlad

Vedoucí práce: Mgr. Michal Kubánek

Počet znaků: 115 401 (bez appendixů)

Počet stran (podle znaků /1800): 64

Počet stran (podle čísel): 55

Anotace v češtině

Tématem této práce je jazyk užívaný ve specifickém typu textu příbalových informací. Konkrétně se práce zaměřuje na anglická lexikální slovesa a jejich překlad do češtiny. Jejím cílem je přiblížit, zda se oba jazyky liší v míře sémantické specifičnosti a formálnosti. Teoretická část se zabývá zasazením textu do odvětví odborného a dále lékařského překladu a charakteristikou korpusové lingvistiky. Analytická část představuje seznam nejčastějších sloves používaných v obou jazykových variantách a analýzu sloves *get*, *give*, *keep*, *look*, *make*, *take*, *tell* a *use* v abecedním pořadí a jejich překladových protějšků.

Klíčová slova: příbalová informace, příbalový leták, lexikální sloveso, lékařský překlad, korpus, ekvivalent, formálnost

Anotace v angličtině

This Bachelor thesis deals with the language used in the specific text type of package leaflets. It focuses on English lexical verbs and their translation into Czech. Its main aim is to determine if there is a difference in the extent of formality and specified meaning used. The theoretical part deals with the text belonging to the technical and medical translation types and it also describes the field of corpus linguistics. The analytical part presents a list of the most frequently used verbs in both languages, as well as the analyses of the verbs *get*, *give*, *keep*, *look*, *make*, *take*, *tell* and *use* in alphabetical order and their respective translation equivalents.

Key words: package leaflet, patient information leaflet, lexical verb, medical translation, corpus, equivalent, formality

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla úplný seznam citované a použité literatury.

V Olomouci dne 9.5. 2023

Daniela Kupková

ZADÁNÍ PRÁCE

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofická fakulta
Akademický rok: 2022/2023

Studijní program: Angličtina se zaměřením na komunitní
tlumočení a překlad
Forma studia: Prezenční
Specializace/kombinace: Angličtina se zaměřením na
komunitní tlumočení a překlad / Němčina se zaměřením na
tlumočení a překlad (ATma-NTmi)

Specializace v rámci které má být VŠKP vypracována: Angličtina se zaměřením na komunitní tlumočení a překlad maior

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

Jméno a příjmení: Daniela KUPKOVÁ
Osobní číslo: F200322
Adresa: Heyrovského 393/1, Olomouc – Povel, 77900 Olomouc 9, Česká republika
Téma práce: Analýza lexika příbalových informací se zaměřením na slovesa
Téma práce anglicky: An analysis of the lexicon of package inserts with a focus on verbs
Vedoucí práce: Mgr. Michal Kubánek
Katedra anglistiky a amerikanistiky

Zásady pro vypracování:

Bakalářská práce se zabývá jazykem užívaným ve specifickém typu textu příbalových informací. Teoretická část představí tento typ textu a příslušnou oblast slovní zásoby. Praktická část analyzuje příklad lexikálních jednotek z angličtiny do češtiny pomocí sebraného korpusu anglických a českých příbalových informací. Přílohou k práci bude rovněž kolokační glosář lexikálních jednotek a jejich překladových ekvivalentů.

Seznam doporučené literatury:

1. NEWMARK, Peter, 1979. A layman's view of medical translation. In: *British Medical Journal* [online]. Č. 2(6202), s. 1405-1407. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1597100/?page=1>
2. QUIRK, Randolph, David CRYSTAL, Sidney GREENBAUM a Geoffrey N. LEECH, 1986. Verbs and Auxiliaries. In: *A comprehensive grammar of the English language*. Londýn: Longman, s. 93-171.
3. WRIGHT, Sue Ellen, 1993. The Inappropriateness of the Merely Correct: Stylistic Considerations in Scientific and Technical Translation [online]. In: WRIGHT, Sue Ellen a Leland D. WRIGHT, Jr. *Scientific and Technical Translation*. Amsterdam/Filadélfie: John Benjamins Publishing Company, s. 69-88. Dostupné z: https://www.academia.edu/22766506/Scientific_and_Technical_Translation
4. ZIMOVÁ, Ludmila, 2003. Příbalový leták. In: *Bohemistika III* [online]. Č. 3, s. 219-238. Dostupné z: https://repozytorium.amu.edu.pl/bitstream/10593/9636/1/03_Ludmila%20ZIMOV%C3%A1_P%C5%99%C3%ADbalov%C3%BD%20let%C3%A1k_219-238.pdf
5. Předpis č. 378/2007 Sb., 2007, o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů (zákon o léčivech). In: *Sbírka zákonů*. 2007, částka 115. Dostupný také z: <https://www.sagit.cz/info/sb07378>
6. LAJKA, Jan a Olga DE BELICELAEROVÁ, 2008. *Příbalové informace: Kvalitativní průzkum srozumitelnosti příbalových informací klíčových přípravků pro veřejnost* [online]. Praha, 70 s. Dostupné z: https://www.sukl.cz/file/4588_1_1
7. ČECHOVÁ, Marie, Marie KRČMOVÁ a Eva MINÁŘOVÁ, 2008. *Současná stylistika* [online]. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. 381 s. Dostupné z: <https://pdfslide.net/documents/marie-cechova-soucasna-stylistika.html?page=3>

8. REIS, Katharina a Hans VERMEER, 2014. *Towards a general theory of translational action: skopos theory explained*. Pfl. Christiane Nord. Londýn; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 221 s.

Stav schvalování: Studentem dopracován podklad VŠKP

Podpis studenta: *Kupková'*

Datum: *4. 10. 2022*

Podpis vedoucího práce: *Alší*

Datum: *4. 10. 2022*

© IS/STAG, Portál – Podklad kvalifikační práce, k uplavení, 4. října 2022 09:14

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Michalu Kubánkovi za užitečnou metodickou pomoc a cenné rady při zpracování této práce.

V Olomouci dne 9.5. 2023

Daniela Kupková

OBSAH

1	Úvod.....	8
2	Teoretická část.....	10
	2.1 Odborný překlad.....	10
	2.2 Lékařský překlad	13
	2.2.1 Příbalová informace.....	15
	2.3 Korpusová lingvistika.....	20
3	Praktická část	22
	3.1 Metodika.....	22
	3.2 Analýza sloves příbalových informací	23
	3.2.1 Sloveso get.....	25
	3.2.2 Sloveso give.....	29
	3.2.3 Sloveso keep	32
	3.2.1 Sloveso look.....	34
	3.2.2 Sloveso make	36
	3.2.3 Sloveso take	39
	3.2.4 Sloveso tell.....	42
	3.2.5 Sloveso use	44
4	Závěr.....	47
5	Resumé	49
6	Příloha – kolokační glosář	51
7	Seznam použité literatury.....	53

1 Úvod

Téma mé bakalářské práce souvisí s jazykem užívaným ve specifickém typu textu příbalových informací. Mým cílem je zaměřit se na jazyk používaný v těchto textech a blíže srovnat často užívaná plnovýznamová slovesa v anglickém a českém jazyce a shrnout, zda se oba jazyky v něčem liší, popřípadě v čem konkrétně.

Ludmila Zimová ve své publikaci uvádí, že označení „příbalový leták“ je mezi laiky rozšířenější. I přes časté zaměňování ve společnosti se od označení „příbalová informace“ liší. Dále na té samé straně uvádí, že termín „příbalová informace“ je odborného rázu a užívá se jej v odborných publikacích (2003, s. 219). Proto se i v této práci budu držet termínu „příbalová informace“ (anglicky *package leaflet*).

Příbalová informace je typem textu, se kterým se každý z nás setkává v životě neustále, je totiž součástí každého léku, který si zakoupíme. To, k čemu se používá, můžeme volně přirovnat například k podobnému typu textu, tedy návodu k použití. Její hlavní funkcí je informovat pacienta o pravidlech užívání daného přípravku. Z tohoto důvodu řadím typ textu příbalové informace k textům informativním. Katharina Reissova definuje informativní text jako takový, ve kterém se autor pokouší čtenáři předat nějakou zprávu, znalost nebo názor¹ (2014, s. 182). Konkrétně se příbalová informace snaží předat popis bezpečného užívání a skladování léku, možné nežádoucí účinky a údaje o výrobcí.

Jaké konkrétní údaje musí obsahovat je uvedeno v směrnici Evropského parlamentu a Rady 2001/83/ES ze dne 6. listopadu 2001 o kodexu Společenství týkajícím se humánních léčivých přípravků. Zároveň je v České republice příbalová informace upravená specifickým zákonem, a to předpisem č. 378/2007 Sb., o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů (zákon o léčivech), který rovněž velmi detailně popisuje, co příbalová informace musí obsahovat.

Kromě těchto povinností uvádět věcné údaje existuje velmi málo konkrétních předpisů na jazyk, který by měl být v příbalových informacích používán. Ve zmíněné směrnici Evropského parlamentu z roku 2001 se v hlavě páté s názvem Označení na obalu a příbalová informace v článku 64 zmiňuje:

Příbalová informace musí být napsána jasnými a pro uživatele srozumitelnými pojmy a musí být snadno čitelná v úředním jazyce nebo úředních jazycích členského státu, ve kterém je léčivý přípravek uváděn na trh.

Předpis č. 378/2007 Sb. pojmy čitelnost a srozumitelnost také používá, a to v § 37, odst. 4. Dále také říká, že údaje v příbalové informaci „musí být v českém jazyce; pokud jsou uvedeny ve více jazycích, musí být jejich obsah shodný“ (§ 37, odst. 5). Směrnice Evropského parlamentu z roku 2001 doporučuje, aby za cílem zlepšení čitelnosti a srozumitelnosti údajů probíhaly konzultace zúčastněných stran (hlava IX., článek 106). Předpis č. 378/2007 Sb. navíc nařizuje, aby příbalová informace výsledky těchto konzultací

¹ Pokud nebude stanoveno jinak, všechny překlady z angličtiny jsou mé vlastní.

zohledňovala (2007, § 37, odst. 4). Jak by tedy jazyk příbalových informací měl konkrétně vypadat nebo čeho se při formulacích vyvarovat ani jeden právní dokument neuvádí.

Agentura STEM/MARK, a. s. provedla v červnu roku 2008 pro Státní ústav pro kontrolu léčiv průzkum. Mimo jiné zmíněná studie uvádí, že hlavním problémem při vyhledávání a pochopení údajů v příbalových informacích byl komplikovaný překlad, který se vyznačoval nevhodnými pozicemi slov ve větách, celkovou složitou strukturou vět a užíváním odborných termínů společně s používáním metody doslovného překladu (Lajka, 2008, s. 4).

Jednou z příčin špatného převodu informací z jazyka výchozího do jazyka cílového mohou být rozdílné jazykové tendence českého a anglického jazyka. Český jazyk má tendenci při překladu slovesa specifikovat a zúžit význam, zatímco v angličtině existuje velká skupina frekventovaně užívaných sloves, která jsou sémanticky poměrně chudá. Odlišné jazykové tendence mají na svědomí například specifikaci videm u českých sloves, kdy již z rozdílu mezi slovesem *užít* a *užívat* čtenář pochopí, že první se bude objevovat v kontextu ojedinělého případu, zatímco druhé naznačuje pravidelnost činnosti.

V této práci pracuji s hypotézou, že jazyk příbalových informací v případě slovního druhu slovesa v češtině užívá více specifických výrazů nežli jeho anglický ekvivalent. Konkrétně se zaměřím na často se vyskytující slovesa *get*, *give*, *keep*, *look*, *make*, *take*, *tell* a *use* a jejich český překlad. Kapitoly sloves budou představeny v abecedním pořadí. Metodou pro mou práci bude získávání dat z mnou sestaveného korpusu příbalových informací britských a irských farmaceutických firem a jejich překladů dostupných na webových stránkách Státního ústavu pro kontrolu léčiv a Evropské lékové agentury pomocí korpusového nástroje *Sketch Engine*. Podkladem pro mou výzkumnou otázku je také seznam nejčastějších sloves vygenerovaný pomocí korpusového nástroje *word sketch*, jak v anglické, tak české verzi. K práci přiložím glosář často se vyskytujících kolokací zkoumaných sloves a způsob jejich překladu v příbalových informacích.

Slovní druh slovesa se stal předmětem výzkumu, protože již při prvním pohledu na anglickou větu v příbalové informaci a její překlad do češtiny čtenáře zaujme, jakým způsobem oba texty působí. Anglický text je spíše neformálního rázu a snaží se být pro čtenáře lehce pochopitelným právě častým užitím sloves jako je *get*, *give*, *take* nebo *tell*. Naproti tomu český překlad obvykle použije spíše slovesa s užším okruhem významu, jakým je například *vyskytovat*, *podat*, *užívat* nebo *informovat*. Práce si klade za cíl prozkoumat, zda je tato tendence pouze zdánlivá či konzistentní.

2 Teoretická část

2.1 Odborný překlad

Tato část bakalářské práce se bude věnovat charakteristice odborného stylu a postupům překladatele při práci s odborným textem. Text příbalové informace se řadí k textům odborným a lékařský překlad je rovněž součástí odvětví odborného překladu.

Ke znakům odborného stylu se vyjadřuje hned několik autorů, v českém prostředí jsou jimi například Bohuslav Ilek, Milan Hrdlička nebo Marie Čechová. První dva zmínění autoři se shodují, že k rysům odborného stylu se řadí logika, přesnost, srozumitelnost a neosobnost výkladu (Ilek, 2007, s. 76 a Hrdlička, 2007, s. 69–70). Zmíněnou neosobnost lze vyjádřit několika způsoby, například využitím neurčitého podmětu, pasivních nebo reflexivních tvarů sloves nebo nevyjádřením původce děje. Jak je jinak zvaného odosobnění docíleno v příbalových letácích je možné vidět na příkladu (1).

- (1) a. *The tablets may come in packs with calendar blisters.*
b. *Tablety mohou být dodávány v balení s kalendářními blistry.*

Hrdlička dále zmiňuje jednoznačnost, sevřenost jazykového výrazu a použití určitého vymezeného okruhu jazykových prostředků (2007, s. 69–70). V okruhu typických jazykových prostředků se Ilek a Hrdlička shodují na vysoké míře užívání pasiva, neosobním vyjadřování bez konatele nebo s všeobecným/neurčitým podmětem a užití polovětných vazeb místo vedlejších vět (Ilek, 2007, str. 78 a Hrdlička, 2007, str. 70–71). Příklad užití polovětné vazby infinitivní v korpusu příbalových informací je označen číslem (2).

- (2) *Jak hlásit nežádoucí účinky je popsáno v závěru bodu 4.*

S výskytem infinitivních konstrukcí a vysokou mírou pasiva souhlasí i Marie Čechová. Z aktivních slovesných časů jako častý uvádí přezens, z modů samozřejmý indikativ, ale zaznamenává i výskyt imperativa a kondicionálu (2008, s. 217–218). Ilek nadále zmiňuje také kategorii slovesného vidu, která se v češtině objevuje (2007, s. 83). Vid je specifickým jevem českých sloves, který v anglickém jazykovém systému nemá absolutní ekvivalent, dalo by se jej však porovnávat s anglickým slovesným aspektem. Jelikož složka vidu přispívá k jemnému posunu ve významu, je, pokud se v korpusu oba tvary vidu objevují opakovaně (tedy nejsou to málo frekventované případy), zohledněna v rozdělení ekvivalentů ve výsledné tabulce mého výzkumu. Dokonavý i nedokonavý tvar mají samostatnou kolonku a jejich počet je uveden odděleně.

Čechová u sloves odborného stylu zmiňuje tzv. multiverbizační tendenci. Jedná se o způsob vyjadřování, kdy se místo konkrétnějšího slovesa v textu vyskytují spíše spojení slovesa neplnovýznamového, popřípadě s obecnějším významem, společně s podstatným jménem. Sponová slovesa nejsou hlavní součástí tohoto výzkumu, avšak z tabulky nejčastějších sloves je patrné, že právě sponové sloveso *být* je nejčastějším i v korpusu

příbalových informací. Autorka rovněž uvádí údaj, že repertoár slovesných tvarů je chudší, jakožto i jejich celková variabilita ve srovnání s jinými styly (2008, s. 221).

Ilek jako další charakteristické jazykové prostředky uvádí mimo jiné přídavná jména slovesná a preferenci jmenného vyjadřování před slovesným (2003, s. 78). Využívání dějových substantiv a adjektiv zaznamenává i Marie Čechová, a to s cílem text kondenzovat (2008, s. 217). Výskyt přídavných jmen slovesných v českých příbalových informacích je poměrně častý ve výčtech různých typů, využívá se jich zejména při překladu anglického přičestí minulého, jak lze vidět na příkladu číslo (3).

- (3) a. *avanafil (used to treat erectile dysfunction)*
b. *avanafil (používaný k léčbě poruch erekce)*

Čechová naopak uvádí, že přestože i přechodníky mají v textu kondenzační efekt, vyskytují se v textech odborného stylu velmi málo (2008, str. 217). I v odvětví odborného překladu je tedy jejich využití při stylizaci dokumentu do češtiny nevhodné, byť by se na první pohled mohly zdát jako úsporný ekvivalent anglických tvarů s příponou *-ing* z hlediska počtu slov, který je při překladu příbalových informací velmi důležitým faktorem. Na text a zdlouhavá vyjádření nebývá mnoho místa.

Již bylo řečeno, že neosobní a objektivní vyjadřování je pro odborný styl jasným rysem. Jedním z cílů jazyka by tedy nemělo být zapůsobit na čtenářovy emoce nebo na něj apelovat. V případě příbalové informace je ale možné částečně hovořit o úkolu přesvědčení čtenáře, např. aby lék neužíval jinak, než je stanoveno, aby v případě potřeby vyhledal lékařskou pomoc apod. Ilek uvádí, že volba jazykových prostředků závisí na potřebě vymezeného okruhu čtenářů, pro které je text určen (2007, s. 84). Při překladu příbalové informace může však být obtížné potřeby čtenářů jasně určit, jelikož příjemcem tohoto textu je široká veřejnost.

O anglickému odbornému stylu a jeho překladu ve svém článku píše autor Mark Herman. Jako jedno z doporučení překladatelům odborných textů do angličtiny uvádí, že je potřeba rozdělit dlouhá, komplikovaná souvětí, která jsou charakteristická pro flexivní jazyky (1993, s. 11). Také uvádí, že je při překladu třeba pamatovat na to, že v cílovém textu bude potřeba zvýšit nebo snížit opakování slov oproti originálu (1993, s. 16). O vynechávání slov v anglickém odborném stylu pojednávají autorky Rejtharová a Skálová. Jejich názorem je, že slovesa se mohou vynechat v souřadném nebo podřadném spojení za předpokladu, že význam sdělení zůstane neporušen. Jako specifický rys anglického odborného stylu označují vynechání pomocného slovesa ve vedlejších větách příslovečných a po spojkách *although, (as) if, once, unless, when, where, while* a *whilst* (1981, str. 205). Příklad užití spojky *while* spolu s vynecháním pomocného slovesa je uveden pod bodem (4).

- (4) *While using this medicine, you or your child will be monitored by your doctor*

Na příkladu z korpusu lze vidět, že je na začátku vynechán podmět a pomocné sloveso *are*. K uvedeným spojkám na stejné straně také připojují spojení s *as*, například *as mentioned above*. Tyto fenomény se v příbalových informacích nevyskytují ojediněle a přispívají ke kondenzaci informací společně s dalším rysem, a to výskytem tvaru s příponou *-ing*.

Autorky dělí tyto tvary na volná přičestí (jako příklad uvádí *using, following, concerning*), která implikují všeobecného činitele, dále gerundia, která se vyskytují s předložkou (*emphasis being given to...*) a absolutní vazbu přechodníkovou, jež má svůj vlastní vyjádřený podmět (*in considering the surface fauna...*). Píší, že by se tyto tvary neměly užívat, přesto je v řadě odborných anglických textů čtenář často najde (1981, s. 204–205).

Herman doporučuje, aby překladatel odborných textů opravoval nejen typografické a gramatické chyby, nýbrž také chyby a nesrovnalosti na faktické rovině. Jako vysvětlení pro svůj názor zmiňuje, že je nepravděpodobné, že by někdo jiný věnoval takovou pozornost výchozímu textu jako sám překladatel (1993, s. 18). Předpokladem pro tento postup je překladatelův rozhled v dané oblasti a proniknutí do tematiky, což jsou bezpochyby schopnosti, bez kterých se v tomto odvětví neobejde. V praxi však není nijak běžné, že by překladatel byl zároveň odborníkem na oba jazyky, výchozí i cílový, a také ve vědním oboru, z něhož text pochází, byť je toto jednoznačně ideální situace. Dle mého názoru je vždy lepší při podezření na určitou faktickou chybu v textu být opatrný a nejprve se obrátit na zadavatele, v nejlepším případě na samotného autora textu.

Další radu, kterou Herman vzhledem k charakteru anglického odborného jazyka uvádí, je volba významově konkrétnějších jazykových prostředků. Tuto radu zdůvodňuje existencí užšího vymezení lexikálních významů anglických slov, která vyvstává díky tomu, že angličtina má větší slovní zásobu, než v podstatě jakýkoli jazyk na světě (1993, s. 15). V případě češtiny, zvláště pak textů příbalových informací a výsledků analýzy obsažené v této bakalářské práci, je ale možné argumentovat, že čeština v určitých případech užívá ještě konkrétnějších lexikálních prostředků, co se významu týče. Knittlová ve své publikaci uvádí, že zvláště u slovního druhu slovesa je při překladu z anglického do českého jazyka posun ve specifičnosti skoro pravidlem. Důvodem je dle ní typologický rozdíl mezi nominální angličtinou a verbální češtinou. Pro první jazyk je běžná přítomnost spojovacích prvků mezi jmennými nositeli významu (relátorů), zatímco ve druhém je základním nositelem významu sloveso (2000, s. 42). Toto tvrzení ilustrují příklady (5) a (6), v obou případech je předmětem debaty sloveso *give*. V obou případech je také užito sémanticky bohatšího českého slovesa.

- (5) a. *Your doctor has given this medicine to you*
b. *Váš lékař Vám předepsal tento lék*

- (6) a. *It will be given into a vein*
b. *Přípravek se bude aplikovat do žíly*

Styl odborného psaní se vyznačuje mimo jiné přesností, srozumitelností a neosobností. Časté je užití pasivních konstrukcí a takových jazykových prostředků, které text informačně zahušťují. Při překladu do češtiny je vhodné zejména u sloves vybírat sémanticky konkrétnější protějšky.

2.2 Lékařský překlad

Součástí odborného překladu je odvětví lékařského překladu, anglicky *medical translation*. Tato kapitola se bude soustředit na jeho charakteristiku a doporučení k překladu.

Lékařský text se vyznačuje charakteristikou, která je typická pro odborný styl a text. Jsou jimi již zmíněná logika, přesnost, srozumitelnost, neosobnost a výskyt termínů a terminologických sousloví. Podle Petera Newmarka se v lékařském překladu objevují dvě kategorie textů. Jsou jimi lékařské texty (*medical writing*) a lékařské články (*medical articles*, 1979, s. 1405). Obě zmíněné kategorie mají svůj vymezený okruh čtenářů, tedy splňují další ze znaků odborného stylu. Lékařské texty jsou dle zmíněného autora určeny primárně pro lékaře, sestry a studenty, kdežto lékařské články pro inteligentní laiky (1979, s. 1405). Pod lékařskými texty je možné si představit každodenní korespondenci mezi lékaři, koneckonců i lékařskou zprávu, která je určena jak pro pacienta, tak mnohdy i dalšího ošetřujícího lékaře. Dále se k nim mohou řadit učebnice nebo specifické pracovní postupy (jak obsluhovat lékařské přístroje apod.). Lékařské články naopak čtou nejen odborníci, ale i lidé, kteří se lékařství ve svém pracovním životě nevěnují, proto tedy Newmarkův název „inteligentní laik“. Naopak Montalt a Gonzáles-Daviesová dělí typy lékařských textů dvojím způsobem – podle řečnického cíle autora a podle sociální funkce textu. Podle řečnického cíle autora se texty dělí na instrukční (sem spadá například typ textu příbalové informace) a jejich cílem je dát čtenáři instrukce, podle kterých má vykonat určitou činnost, dále na výkladové (např. encyklopedie, přehledové články), jež mají čtenáře informovat, a argumentační (např. původní článek), které mají za úkol čtenáře přesvědčit. Sociálních funkcí je podle jejich názoru sedm – prevence nemoci (např. informace pro pacienta), vykonávání běžných činností (příbalová informace), informování o nových objevech pro širší publikum (novinový článek), didaktika zdravotnického studia (encyklopedie), klinická praxe (anamnéza), prodej produktů odborníkům (reklama) a informování o nových postupech vědy pro odborníky (původní článek, 2007, str. 58). Řečnický cíl autorů by se dal přirovnat k celkové funkci textu a k tomu, jak má text na čtenáře zapůsobit, zatímco sociální funkce by se dala přirovnat k rozdělení podle typu čtenáře, který daný text bude užívat.

Newmark doporučuje soustředit se na dva konkrétní cíle při překladu lékařských textů. Zaprvé zmiňuje věcnou správnost textu (*factual textual accuracy*). Zadruhé apeluje na přirozenost projevu, která má za úkol upoutat čtenářovu pozornost. Z kategorie textu je důležité si vyvodit, pro koho je text určen, a tomu rovněž přizpůsobit styl vyjadřování. Dále dle zmíněného autora musí překladatel překládat efektivně, odstraňovat stylisticky nevhodné formulace, vysvětlovat a upravovat tam, kde je to potřeba, korigovat chyby a překlepy a zkracovat zdlouhavý lékařský žargon (1979, s. 1405). Z jeho doporučení je jasné, že se přiklání k větším zásahům do textu, které překladatele nijak neupozadují, ale spíše na jeho činnost upozorňují. Obecným principem, kterého se při překladu držet, je dle Newmarka míra frekvence. Pokud se v textu ve výchozím jazyce objevuje nějaký prvek – jako příklady uvádí slovo, větnou strukturu, termín a další – s určitou frekvencí výskytu, potom musí být odpovídající prvek přenesen se stejnou frekvencí do textu v jazyce cílovém (1979, s. 1406). Zdá se to být dobrým doporučením, ale zvláště v češtině může být respektování míry frekvence problémem. V českém jazyce není vždy vhodné opakovat stejná slova. Je

bezpochyby důležité zachovat význam daného sdělení, ale je otázkou, jak dalece se tohoto doporučení v případě překladu do českého jazyka držet.

Newmark tvrdí, že překladatelův cíl se většinou shoduje s cílem autora lékařského textu, kromě případů, kdy překládá pro čtenáře s užšími znalostmi, než jakými oplývá autor (1979, s. 1405). I jako u dalších forem překladu je zde důležité, aby byl význam textu přenesen takovým způsobem, že vyvolá u čtenáře stejný efekt jako originál.

K překladu pro čtenáře s užším okruhem znalostí se ve svém článku vyjadřuje Verónica Albinová. Varuje před zjednodušováním textu tak, že překladatel nahradí odborný termín laicky známým označením. Jako důvod uvádí, že tyto výrazy nejsou standardizované a mohou mít více významů. Výsledkem je pouze zmatený pacient (1998, s. 124). Překladatel(ka) má za úkol vytvořit text, který má dle Albinové být efektivní a dostupný. Dobrým překladatelem je ten, který překládá významově správně a zároveň tak, aby byl text dobře čitelný a čtivý (1998, s. 117–118). Pro dosažení lepší úrovně čitelnosti navrhuje několik doporučení, která shrnuje v tabulce na straně 123, mimo jiné se zde objevují: krátká, jednoduchá slova, krátké věty, logické umístění slovesa, jednoduché slovesné časy a slovesa v aktivu. Pro obecný postup, jak při překladu pro méně vzdělaného čtenáře, než je autor, postupovat, může posloužit vodítko autorky o úrovni pochopení a práce s textem. Albinová uvádí, že pro zdárné pochopení instrukcí na lahvičce s aspirinem je u čtenáře potřeba, aby zvládl požadavky práce s textem pro zhruba první ročník střední školy (1998, s. 119).

Anglický lékařský jazyk Newmark popisuje jako střízlivý, konzervativní a umírněný, který častěji používá podstatná jména slovesná (*verbal nouns*) nežli aktivní slovesa (*active verbs*, 1979, s. 1406). Toto tvrzení může být podloženo celkovým charakterem jazyka jako takového. Angličtina obecně tíhne k nominálnosti a dlouhým nominálním řetězcům, které se zvláště v odborných textech velmi často používají. Dále používá jmenných tvarů sloves, aby text ještě více zahustila, což při překladu do češtiny často činí problémy. Obyčejně se doporučuje anglickou větnou stavbu uvolnit například použitím slovesa v aktivní formě jako v příkladu (7).

- (7) a. *an adrenaline injection device to use for a severe allergic reaction*
b. *adrenalinový injektor, který použijete v případě těžké alergické reakce*

Toto řešení však není obecným pravidlem a u odborných a lékařských textů se také používá infinitivů a podstatných a přídavných jmen slovesných. Pro lepší čitelnost textu příbalové informace by však stálo za uvážení větu rozvolnit, pokud je na to místo.

K českému lékařskému jazyku se vyjadřují Vladimír Pacovský a Petr Sucharda. Charakterizují ho jako jazyk bohatý na termíny, které pocházejí především z řečtiny a latiny, ale také z jiných cizích jazyků. V případě češtiny má největší vliv angličtina a němčina (2008, s. 15). Správný termín má být podle autorů jednoznačný, stručný a výstižný, ovšem sami uvádějí že se při jejich výběru vyskytuje hned několik problémů. Jako první uvádějí názvoslovnou ambivalenci – jeden medicínský jev má v praxi dvě nebo i více pojmenování, jedno zpravidla oficiální a cizího původu, druhé původu domácího, užívané laicky (jako příklad uvádějí spojení rachitida – křivice). Další překážkou mohou být paronyma, tedy slova, která podobně znějí, avšak v praxi často každé znamená úplně něco jiného (zde například v textu uvedeno fyzický – fyzikální). Potíže mohou přinášet i slova zkratková. Ta se

v lékařských textech často objevují a některá jsou známá i široké veřejnosti, například AIDS, SARS nebo JIP. Podle autorů si však málokdo vybaví jejich plné znění (2008, s. 22).

Při styku s nemocným člověkem autoři doporučují volit eufemismy (2008, s. 20). Je vhodné řídit se touto radou i při překladu příbalových informací, jelikož člověk, který bude lék užívat, má dle předpokladu nějakou nemoc nebo nějaký zdravotní problém. Příklad nevhodného řešení při překladu je uveden v bodu (8).

- (8) a. *especially if you have dry eyes or disorders of the cornea*
b. *zvláště pokud trpíte syndromem suchého oka nebo onemocněním rohovky*

V cílovém textu bylo anglické sloveso *have* nahrazeno českým protějškem *trpět*. Slovník spisovné češtiny dostupný z webových stránek <https://prirucka.ujc.cas.cz/> definuje daný výraz mimo jiné jako „prožívat, snášet bolest, trýzeň, nepříjemnost“ nebo také „být nemocen n. jinak strádat“. Postup specifikace slovesem, které je v češtině významově bohatší, je, jak už bylo zmíněno, dobrým překladatelským postupem. Zde však bylo vybráno sloveso, které je slovník definuje jako významově negativní, a proto je podle mého názoru nevhodným překladatelským řešením. Navrhuji větu přeložit pomocí slovesa *stanovit*, které počet slov sice zvýší, ale odstraní se tím sloveso s negativním významem. Příklad by tedy mohl vypadat následovně: *zvláště pokud vám lékař stanovil syndrom suchého oka nebo onemocnění rohovky*. Text příbalové informace je krátký, autor i překladatel nemají mnoho prostoru pro vyjádření myšlenky. Počet slov se však pouze zvýší z devíti na jedenáct a sloveso *trpět* je tímto efektivně odstraněno.

V oboru lékařského překladu narazí překladatel(ka) hned na několik záluďných překážek. Z hlediska sloves se v textu často vyskytují pasivní konstrukce a přechodníky, text bývá složitý a hodně zahušřený. Součástí překladatelského zadání bývá i zjednodušení textu pro méně vzdělané čtenáře, než jakým je autor textu. Toho může překladatel dosáhnout aktivními formami slovesa a krátkými, jasnými větami. Důležité je také myslet na úplné zachování významu věty, způsob vyjadřování a při překladu volit eufemismy.

2.2.1 Příbalová informace

Předmětem výzkumu je typ textu příbalové informace, a proto bude tato podkapitola pojednávat o jejích relevantních rysech a problémech při jejím překladu.

Již v úvodu byl stanoven důvod, proč v této práci označuji tento typ textu za příbalovou informaci. Je však pravdou, že názvů existuje několik, jak anglických, tak českých: příbalový leták, *information leaflet*, *patient information leaflet*, *package insert*, *patient package insert*, *consumer medicine information* apod. Pro tuto práci přijímám anglický ekvivalent *package leaflet* z důvodu, že toto označení se používá v anglické verzi směrnice Evropského parlamentu a Rady o kodexu Společenství týkající se humánních léčivých přípravků² (2001).

Institucí, která se v České republice věnuje správě příbalových informací, je Státní ústav pro kontrolu léčiv. Na jeho stránkách se nachází seznam farmaceutických společností, které mají v České republice platnou registraci pro své léky, dále příbalové informace k těmto

² Jméno překladatele/překladatelky zmíněného dokumentu není známo.

lékům, ale také pravidla pro získání registrace v České republice a mnoho dalších informací týkajících se léčivých přípravků. Je to také zdroj příbalových informací pro tuto práci společně s dokumenty, které na svých stránkách uvádí Evropská léková agentura, která je další relevantní institucí v oblasti Evropské unie, co se léčivých přípravků týče.

Zimová definuje příbalovou informaci následovně: „text jako výsledek jazykového a stylového zpracování dílčích tematických složek (informací)“. Dále uvádí, že když se tento text vytiskne a vloží do krabičky k léku, stává se příbalovým letákem (2003, s. 220). Její definice je velmi obecná, Montalt je ve svém popisu tohoto jevu detailnější. Konkrétně píše, že je to „zkrácená a zjednodušená verze delších a složitějších dokumentů určených odborníkům, které se vypracovávají pro vývoj a schvalování léčivých přípravků“ (2007, s. 68). Souhlasí ale v definici se Zimovou s tím, že je na začátku přípravy textu shluk dat, které se zapracují do výsledného textu. Obě zmíněné definice příbalových informací ji popisují velmi povrchně. Nevymezují její konkrétní podstatu ani neuvádí její důležitá specifika. Směrnice Evropského parlamentu a Rady o kodexu Společenství týkající se humánních léčivých přípravků z roku 2001 vymezuje příbalovou informaci v Hlavě I, článku 1 takto: „přiložená písemná informace pro uživatele, která je přiložena k léčivému přípravku“. To je v rozporu s definicí Zimové, která takto definuje příbalový leták, nikoli příbalovou informaci. Definice zmiňuje důležitý poznatek, které výklady před ní ne. Vyděluje adresáta textu, konkrétně to, že je příbalová informace určena uživateli léku. Velmi podobně definuje objekt mého výzkumu také předpis č. 378/2007 Sb. o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů (zákon o léčivech) z roku 2007. Podle § 4, odstavce 4 se příbalovou informací „rozumí písemná informace pro uživatele, která je součástí léčivého přípravku“.

Příbalová informace je tedy v České republice definována zejména dvěma zákonnými opatřeními. Jsou jimi směrnice Evropského parlamentu a Rady o kodexu Společenství týkající se humánních léčivých přípravků z roku 2001 (dále jen směrnice EP) a předpis č. 378/2007 Sb. o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů (zákon o léčivech) z roku 2007 (dále jen zákon o léčivech). Co všechno příbalová informace musí obsahovat definuje směrnice EP z roku 2001 v Hlavě IV, článku 59. Seznam je dlouhý a vyčerpávající, mezi tyto části se řadí například vlastnosti léku, způsob podávání, působení, uchovávání, balení, údaje o výrobcu a také datum poslední revize. Velmi podrobný seznam rovněž uvádí vyhláška o registraci léčivých přípravků č. 228/2008 Sb. o registraci léčivých přípravků z roku 2008 v příloze číslo 4 nazvané Obsah a členění příbalové informace, která se mimo jiné také opírá o zmíněnou směrnici, uvádí ji totiž mezi svými zdroji pro zpracování informací.

Povinnost existence příbalová informace v českém prostředí udílí zmíněný zákon o léčivech z roku 2007. V § 37, odstavci 3 uvádí, že

[k]aždý léčivý přípravek musí být vybaven příbalovou informací s výjimkou případů, kdy jsou veškeré údaje příbalové informace uvedeny přímo na obalu léčivého přípravku

a také v odstavci 4, že „[p]říbalová informace musí být s výjimkou homeopatických přípravků vypracována v souladu se souhrnem údajů o přípravku“. Řeč je o tzv. souhrnu údajů o přípravku, anglicky *summary of product characteristics* (dále jen souhrn). Tato skutečnost je definována i v Hlavě IV, článku 59 směrnice EP z roku 2001, a to tak, že „[p]říbalová informace musí být vypracována v souladu se souhrnem údajů o přípravku“.

Toto je právě jeden z „delších a složitějších dokumentů“, které ve své definici výše zmiňuje Montalt. Souhrn není ve směrnici EP nijak jinak definován než uvedením částí, které musí obsahovat. Hlava III, Kapitola I, článek 11 uvádí například název léčivého přípravku, kvalitativní a kvantitativní složení, lékovou formu, farmakologické vlastnosti, klinické údaje aj. Naopak zákon o léčivech z roku 2007 definuje souhrn údajů o přípravku v § 3, odstavci 1 dvěma větami jako „písemné shrnutí informací o léčivém přípravku, které je součástí rozhodnutí o registraci léčivého přípravku a obsahuje informace podstatné pro jeho správné používání“. Tyto popisy jsou výstižné, avšak pro mou práci je nejdůležitější definice, kterou na svých oficiálních anglických stránkách uvádí Evropská léková agentura. Ta souhrn vymezuje jako

[d]okument, který popisuje vlastnosti a oficiálně schválené podmínky užívání léčivého přípravku. Souhrny údajů o přípravku tvoří základní zdroj informací pro zdravotnické pracovníky o tom, jak léčivý přípravek bezpečně a efektivně užívat (Summary of product characteristics, 2023).

Tato definice narozdíl od všech dřívějších potvrzuje, že souhrn je dokumentem určeným pro odborníky. Příbalová informace tedy vzniká na základě dokumentu, jehož okruh příjemců se od sféry uživatele příbalové informace značně liší.

Již bylo zmíněno, že příbalová informace vzniká na základě dokumentu souhrn údajů o přípravku. Její vznik je v rámci Evropské unie poznamenán ještě dalšími kroky. Pokud si jakákoli farmaceutická společnost přeje získat rozhodnutí o registraci v Evropské unii, musí během tzv. centralizované procedury předložit návrh souhrnu, označení na obalu a příbalovou informaci v angličtině. Evropská léková agentura má poté 210 dní na schválení registrace. Pokud ji udělí, během následujících 5 dní musí být odevzdány překlady z angličtiny do všech jazyků Unie (registrace totiž platí na celém jejím území). Nicméně překlad vzniká až po udělení rozhodnutí o registraci, což znamená, že výchozí text souhrnu a příbalová informace jsou vždy psány anglicky bez ohledu na stát, ze kterého farmaceutická společnost pochází (Brøgger, Zethsen, 2021, s. 101). Možností, jak získat rozhodnutí o registraci v ČR je však více, jejich seznam na svých webových stránkách shrnuje SÚKL.

Některé základní rysy stylu příbalové informace byly již v textu naznačeny. Ve své publikaci je vyděluje také například Zimová (2000). Adresátem je dospělý člověk mluvící českým jazykem, který má alespoň základní vzdělání, u dětí do 15 let se totiž podle autorky předpokládá, že jim lék podá dospělý. Tématem jsou vybrané informace o léku, jeho podávání a uchovávání. Funkcí příbalové informace je adresáta informovat a poučit dostatečně srozumitelným způsobem, aby si úspěšně svedl podat lék, a přitom neublížil svému zdraví (s. 233).

Zimová se ve své publikaci rovněž věnuje jazyku zmíněného typu textu. Co se konkrétně sloves týče, slovní zásobu označuje za chudou. Významově podle ní slovesa popisují specifické procesy, stavy nebo změny. Z jejího výzkumu vyplývá, že se hojně užívá sloves *užívat* a *použít*. Toto tvrzení je v souladu s mým výzkumem – nejčastějšími slovesy po sponových slovesech *být*, *moci* a *mít* jsou slovesa *užívat* a *používat*. Podle významu Zimová rozděluje slovesa na devět skupin (2000, s. 226–227). Jsou jimi slovesa 1. vyjadřující v širokém slova smyslu působení (např. *způsobit*, *snižovat*, *účinkovat*), 2. s významem

manipulace (*užívat, vkapat, uchovávat*), 3. s významem komunikace (*informovat, oznámit, předepsat*), 4. vyjadřující výskyt příznaků (*projevit se, vyskytnout se*), 5. s významem průběhu děje (*přerušit, ukončit*), 6. s významem mentálních stavů a činností (*snášet, reagovat*), 7. prostě činnostní (*vyhledat, určit*), 8. přisuzující vlastnosti (sponová *být, mít*), 9. modální (*moci, nesmět*).

Mnoho autorů se vzhledem k příbalovým informacím vyjadřuje k tématu srozumitelnosti a tomu, jak je tato kvalita pro jejich interpretaci důležitá. Srozumitelnost se však podle dostupného výzkumu pro čtenáře zdá být jedním z hlavních problémů, jak dokazuje například průzkum Lajky a de Beuckelaerové z roku 2008. Je otázkou, co přesně za nesrozumitelností příbalových informací stojí, a faktorů bude bezpochyby několik. Zmíněná studie jako jeden z důvodů uvádí překlad, například nevhodné pořadí slov ve větách, komplikovanou strukturu vět a míšení odborných výrazů s doslovným překladem (Lajka, 2008, s. 4). Ashehaveová a Zethsenová (2000) rovněž jako původce nesrozumitelnosti uvádí interlingvální překlad, tedy překlad mezi dvěma jazyky. Přidávají však ještě také překlad mezižánrový (*intergeneric translation*). Zmiňují totiž vztah příbalové informace a souhrnu jakožto dvou různých žánrů, kde oba mají různé čtenářské publikum. Důsledkem mezižánrového překladu je jeho negativní vliv na obsah i formu sdělení, který podle nich vzniká na základě toho, že vznikající text příbalové informace není uzpůsoben změně potřeb čtenáře, který na rozdíl od čtenáře souhrnu není odborník, nýbrž laik (2000, s. 64–65). O podobném důvodu nesrozumitelnosti příbalových informací hovoří také článek Brøggerové a Zethsenové (2021), ten však uvádí důležitost implicitního a explicitního významu. Význam explicitní je význam přímo uvedený ve větě, implicitní není výslovně vyjádřen. Dvě zmíněné autorky píší, že text určený pacientům často potřebuje dovysvětlení tam, kde by odborník očekával, že je něco jasné (2021, s. 99). I toto tvrzení je v souladu s informací uvedenou Ashehaveovou a Zethsenovou, že tvorbě příbalových informací se často věnují lékárníci, tedy odborníci ve svém oboru. Nejen, že nedovysvětlí informace, které se jim z jejich subjektivního úhlu pohledu mohou zdát jasné, ale také nadužívají odborných vyjádření z toho důvodu, že jsou na jejich používání zvyklí (2000, s. 68).

Zimová uvádí, že příbalové informace splňují znaky hned několika slohových postupů. Zmiňuje postup prostěinformační, odborněpopisný, návodový a direktivní (2000, s. 234). Není však jasné, co je jejím zdrojem pro tato pojmenování, a většina českých autorů, jako například Čechová, vyděluje slohové postupy informační, vyprávěcí, popisný, výkladový, popřípadě úvahový (2008, s. 108–109). Návodovým slohovým postupem se potom samostatně zabývá autorka Světlá (2002).

Příbalová informace splňuje charakteristiky informačního postupu, jelikož se pacientovi snaží předat nejrůznější informace o léku. Obsahuje několik znaků vyjmenovaných Čechovou, např. fakta nebo výčty. Tento je zřejmě postup, kterým Zimová myslí prostěinformační. Dále splňuje prvky postupu popisného, konkrétně jsou znaky tohoto postupu dle Čechové výčty nebo směřování k nějakému cíli (2008, s. 108–109). K tomuto typu slohového postupu pak dle jeho charakteristiky lze patrně zařadit zbývající slohové postupy vydělené Zimovou – odborněpopisný, návodový a direktivní.

Jak už bylo zmíněno, návodovým postupem se zabývá autorka Světlá (2002). Uvádí, že je otázkou, zda by se měl legitimně řadit k ostatním běžně používaným postupům, které

vyděljuje například Čechová. Světlá argumentuje, že je postup svými rysy natolik výrazný, že by měl mít svou vlastní kategorii. Slohový postup návodový definuje následovně:

Slohový postup návodový je založen na vystižení řady jednotlivých úkonů, jimiž má autor příjemce textu instruovat, jak má něco (u)dělat, aby dosáhl předem známého a očekávaného cíle (2002, s. 120).

Tato definice je bezpochyby velmi podobná úkolu příbalové informace, zřejmě to je důvodem, proč Zimová tento postup speciálně uvádí. Světlá pokračuje v charakteristice návodového postupu tak, že jako jeho důležitou součást uvádí lokalizaci v čase, která dle ní probíhá například pomocí sloves ve spojení s adverbii nebo spojkami. Jako příklad ukotvení v čase pomocí významu slovesa uvádí výraz *začít* ve vyčasované podobě *začneme/začněte* nebo sloveso *pokračovat* – *pokračujeme* (2002, s. 127). Zde se Světlá v charakteristice sloves shoduje se Zimovou, která v příbalových informacích uvádí hojně zastoupení časové funkce právě slovesy, avšak rovněž také připojuje významy měrové, podmínkové a způsobové (2000, s. 237).

Na závěr bych ráda uvedla pár doporučení. Z první části vychází z dokumentu REG-97 Požadavky na předkládání kvalitních národních překladů informací o přípravku a na používanou terminologii vydaného Státním ústavem pro kontrolu léčiv s platností od 1. 1. 2023. Již v úvodu tohoto dokumentu se uvádí, že překladatelem/překladatelkou by měl být člověk, který má odborné znalosti v dané oblasti. Nespecifikuje však, zda se jedná o odborné znalosti v překladu nebo ve farmakologii. Slovní spojení „odborné znalosti“ je rovněž vágní na rovině dosaženého vzdělání. Není jisté, zda se tvrzením míní, že překladatel(ka) má mít vystudovaný vysokoškolský obor. Dále na významové rovině přikládají doporučení, že překladatel má nahradit odborné termíny laickými výrazy nebo tento termín dovysvětlit, i kdyby se v originálním anglickém textu další vysvětlení nevyskytovalo. Velmi užitečný je odkaz na terminologický slovníček, který Ústav průběžně aktualizuje a který je na internetu možné vyhledat pomocí hesla REG-97 Příloha 1. Slovník obsahuje nejen časté odborné termíny, ale i pravopisné chyby, kterých se překladatelé mohou dopouštět, může tak být opravdu přínosným zdrojem. Důležitým bodem, který dokument Požadavků uvádí, je, že kvalitní překlad souhrnu pro zdravotnické pracovníky je stejně důležitý jako správně zpracovaný překlad příbalové informace pro pacienta (2023, s. 3–4).

Z druhé části vycházím z dokumentu *Guideline on the readability of the labelling and package leaflet of medicinal products for human use* vydaného Evropskou komisí v lednu roku 2009. Ze syntaktických doporučení uvádí vyvarovat se dlouhým větám, zvláště při uvádění nových informací. Rovněž odrazuje od složitých slov, slova by měla podle něj být jen několik málo slabik dlouhá. Z hlediska stylu doporučuje výhradně využívat aktivního slovesného tvaru nežli pasivního. Od doporučení Požadavků se liší v tom, že apeluje na konzistenci uvádění nejdřív laického termínu s vysvětlením, který hned následuje odborný termín (2009, s. 9–10). Pro české prostředí jsou evropská doporučení bezpochyby důležitá, v tomto případě je ale při překladu vhodnější přiklonit se k variantě, kterou uvádí dokument Požadavků.

Předmětem příbalové informace je uživatele navést ke správnému užívání léku, čemuž odpovídá i vysoká frekvence sloves *užívat* a *použít*. Obecně slovesa příbalových informací

popisují procesy, stavy nebo změny. Konkrétně se často vyskytují ve významech působení, manipulace s materiálem, komunikace nebo výskytem příznaků. Také zprostředkovávají ukotvení obsahu příbalové informace v čase. Je důležité, aby příbalová informace byla pro pacienta srozumitelná, toho může překladatel dosáhnout jednodušší slovní zásobou, laickými vyjádřeními, vysvětlivkami, krátkými větami a aktivním tvarem sloves.

2.3 Korpusová lingvistika

Jelikož je výzkumnou metodou pro tuto práci práce s korpusem, přikládám kapitolu o vědě, která se korpusy a práci s nimi zabývá, tedy korpusové lingvistice. Korpusový výzkum má své místo při tvoření gramatických příruček, v lexikografii, při osvojování a výuce jazyka nebo právě v odvětví překladu.

Použití korpusu pro výzkum se řadí k tzv. empirickým metodám. Podstatné jméno empirický se v elektronickém Akademickém slovníku současné češtiny, dostupném z <https://slovníkcestiny.cz/uvod.php>, definuje jako „založený na empirii, na datech, jejich pozorování a měření“. Při výzkumu tedy probíhá sběr dat, následně jsou tato data analyzována různými metodami a výsledky analýzy jsou poté shrnuty a publikovány.

Korpusem a korpusovou lingvistikou se ve svém díle zabývá Čermák. Na začátku definuje korpusovou lingvistiku velmi obecně jako nauku o korpusu a práci s ním (2017, s. 10). Pro podstatu této definice je tedy vhodné definovat, co se myslí označením korpus. Slovo korpus má mnoho významů, v lingvistickém pojetí definuje Čermák korpus jako „velký soubor elektronických textů, zpracováváný a vytěžovaný specifickými softwarovými nástroji v počítači“ (2017, s. 37). Na stejné straně pro jasnost významu doporučuje používat specifické označení jazykový korpus. Rovněž dodává důležitý poznatek, tedy že bez jazykových korpusů nelze disciplínu korpusové lingvistiky vykonávat (2017, s. 10). Dále ve své práci definuje korpusovou lingvistiku znovu, avšak je už specifičtější, popisuje ji jako nový lingvistický obor, který je založen na výstavbě a analýze jazykových korpusů. Data, kterými se zabývá, jsou podobná těm, které jsou předmětem tradiční lingvistiky, jsou však dle něj mnohem rozsáhlejší a také doplněné o mnoho dalších informací (2017, s. 90). Označení „tradiční lingvistika“ zde autor uvádí zřejmě proto, že je korpusová lingvistika poměrně mladým oborem, který ke zkoumání dat nepoužívá manuální (ruční) metody, nýbrž od konce 20. století moderní technologie – konkrétně počítače.

Historie korpusové lingvistiky je nejednotná, jelikož jazykové korpusy vznikaly nezávisle na sobě dle jazykových variant, a také proto, že korpusy vznikaly nejdříve na papíře a až posléze pro zpracování počítači. Obecně se v moderní korpusové lingvistice jako první anglický jazykový korpus uvádí *The Brown Corpus* z roku 1967, který vznikl na Brownově univerzitě ve Spojených státech amerických. Je dílem lingvistů Jindřicha Kučery a W. Nelsona Francise. Jako první moderní jazykový korpus se uvádí z toho důvodu, že od počátku vznikal pro elektronické účely, tedy jeho počátek nebyl na papíře jako u jiných starších korpusů (McEnery, Hardie, 2013, s. 733). Významnými moderními korpusy jsou v anglickém prostředí například *Corpus of Contemporary American English* (COCA) nebo *British National Corpus* (BNC). V českém prostředí vznikl za iniciativy Čermáka ve spolupráci s Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy první český jazykový korpus Český národní korpus (ČNK), a to v roce 1994. Za svou existenci prošel velkým vývojem, nyní hostí

i externí korpusy, pro odvětví překladu je významné zpřístupnění paralelního korpusu Intercorp v roce 2008 (Čermák, 2017, s. 69).

S jazykovými korpusy se pojí několik základních pojmů. Zmíněný paralelní korpus popisuje Čermák jako jazykový korpus, který umožňuje srovnávání jazyků pomocí zarovnaných, tedy shodně uspořádaných textů ve dvou (popřípadě více) jazycích na úrovni odstavců nebo vět (2017, s. 68). Většina jazykových korpusů, která dnes existuje, je psaná. Existují však také korpusy mluvené řeči, které znázorňují zvukovou a grafickou podobu jazyka. Základním pojmem v korpusové lingvistice je označení KWIC (*key word in context*, česky klíčové slovo v kontextu). Je to zobrazení slova zadaného do vyhledávače, které uživateli na řádku ukáže segment textu, ve kterém se slovo vyskytuje. Těmto řádkům se rovněž říká konkordanční řádky, jejich souhrnem je potom konkordance. Konkordanci Čermák definuje jako základní podobu, která znázorňuje výsledek hledání v korpusu nebo taky soubor řádků hledané formy s kontextem a informací, odkud pochází (2017, s. 44). Nástrojem, který konkordance sestavuje je konkordancer. Dalším důležitým pojmem je token, dle Čermáka „každý konkrétní výskyt jednotlivého slova v textu n. korpusu“ (2017, s. 267). Rozdělením na slova, ale i věty v praxi spojené se značkováním (oddělení slov od interpunkce, části kombinací se spojovníkem, např. máte-li apod.) popisuje Čermák pojem spjatý s tokeny – tokenizací. Značkování vyděluje na morfologické a lemmatizaci. Morfologické značkování, též tagging, tagování, ke slovu přiřadí podle jejich formy morfologickou platnost na daném místě v textu – značku čili tag. Lemmatizace je přiřazení neutrální reprezentativní formy flektovaného slova neboli lemmatu (2017, s. 31–32).

Kromě vyhledání slova v kontextu dnes však mají korpusy také jiné funkce jako například stanovení frekvence. Vedle vyjmenovaných základních pojmů je tedy pro tuto práci důležité vymezit pojmy absolutní a relativní frekvence. Frekvencí absolutní se rozumí „počet výskytů slova nebo slov v daném textu resp. korpusu“, zatímco frekvencí relativní „poměr absolutní frekvence a celkové délky textu resp. korpusu“ nebo také odhad pravděpodobnosti s jakou se daná forma slova v textu vyskytne (Čermák, 2017, s. 103).

Kromě již sestavených jazykových korpusů v dnešní době existují rovněž nástroje, kterými si uživatel může sestavit svůj vlastní korpus dle svých specifických potřeb. Takovým nástrojem je například software *Sketch Engine*.

Sketch Engine je nástroj založený Adamem Kilgariffem pod názvem společnosti *Lexical Computing* z roku 2003. Spoluzakladatelem je Pavel Rychlý z Masarykovy univerzity, zabývající se počítačovým zpracováním přirozeného jazyka (*Sketch Engine Team*, nedatováno). *Sketch Engine* je webovou stránkou, která uživateli poskytuje řadu služeb. Umožňuje zobrazit konkordance, ovšem kromě toho také seznamy vybraných slov. Významnou funkcí však je možnost uživatele sestavit si korpus z jím zvolených dat v nejrůznějších formátech, přičemž se uživatel nemusí omezovat na jeden jazyk. Korpus lze sestavit jako bilingvní nebo vícejazykový (Kovář et al., 2016, s. 340–341).

Moderní korpusová lingvistika je relativně mladým lingvistickým oborem, která souvisí s výstavbou a prací se soubory elektronických textů. Základním pojmem korpusové lingvistiky je KWIC. Korpusy nemusí být orientovány jen jedním jazykovým směrem, je možné se setkat s korpusy bilingvními nebo vícejazykovými, které pak mohou posloužit například při výzkumu překladu. Pro usnadnění vědecké práce může uživatel použít software, jakým je například *Sketch Engine*.

3 Praktická část

3.1 Metodika

Pro vytvoření korpusu bylo potřeba získat výchozí a cílové texty příbalových informací dostupných k lékům v České republice. Své pátrání jsem zahájila na stránkách Státního ústavu pro kontrolu léčiv (2010). Na hlavních stránkách je po levé straně uveden rozcestník a jeho první položkou je Databáze léků. Po kliknutí na ni je uživatel přenesen na stránku, kde je možné vyhledávat dostupné léky podle různých kritérií. Parametry vyhledávání jsem nastavila tak, aby vyhledávač zobrazil pouze ty farmaceutické společnosti, které pochází z Velké Británie a Irsko (souhrn i příbalová informace v EU musí vždy být nejdříve vyhotoveny v anglickém jazyce, jak uvádím v kapitole o příbalové informaci, nicméně předmětem práce je překlad z anglického jazyka, proto jsem zvolila, aby pocházely pouze ze zemí, kde je angličtina úředním jazykem). Kliknutím na tlačítko vyhledat web zobrazí dlouhý seznam abecedně seřazených léků.

Pro mé účely jsem ručně vyhledávala léky, které měly v záložce Doprovodné texty uvedený dokument pod názvem jmenoleku-epar-product-information_cs.pdf. Tento dokument byl totiž úplným dokumentem souhrnu, který zahrnoval rovněž příbalovou informaci, a jehož originál, tedy anglickou verzi, bylo možné nalézt na stránkách Evropské lékové agentury (2023). Web Státního ústavu pro kontrolu léčiv (2010) uvádí, že český dokument je uveden jako odkaz na stránky Evropské lékové agentury. Stránky Státního ústavu pro kontrolu léčiv jsem tedy použila jako vyhledávač a zdrojem všech výchozích i cílových textů je web Evropské lékové agentury.

Z časových důvodů a také objemu práce je zde prezentován jen omezený počet sloves a těmto důvodům také odpovídá rozsah korpusu, konkrétně 40 příbalových informací a jejich překladů. Jsem si vědoma toho, že tento korpus nemusí adekvátně reprezentovat strategie překladatelů při překládání příbalových informací, jelikož je pouze malou výsečí příbalových informací dostupných na českém trhu.

Pro vytvoření bilingvního korpusu bylo potřeba texty zbavit formátování a zarovnat je tak, aby při vyhledávání v něm se zobrazily obě jazykové verze věty vedle sebe. Text příbalové informace bez údajů o výrobci jsem zbavila formátování a uložila jako soubor .txt. Oba soubory, anglický i český, jsem poté nahrála do nástroje *Intertext*. Zmíněný nástroj je editor vyvinutý společností *InterCorp*, pomocí kterého může uživatel zarovnávat více paralelních textů. Zarovnání většinou probíhá na úrovni vět, nicméně nástroj je dle autorů flexibilní. Dnes existují dvě aplikace pod stejným názvem – *Intertext Server*, systém pro správu textů s webovým rozhraním editoru, a dále *Intertext Editor*, tedy desktopová aplikace použitá pro účely mého výzkumu (Vondříčka, 2014, s. 1875). Jelikož tato technologie však zdaleka není dokonalá, bylo potřeba segmenty zkontrolovat a ručně opravit tam, kde při spojování segmentů editor udělal chybu. Po kontrole vložených souborů jsem dokument uložila ve formátu používaném pro překladové paměti .tmx.

Vyhotovené soubory bylo poté nutné nahrát do databáze na *Sketch Engine*. Jazykových párů souborů je v celkovém počtu 40, anglická část má 125 073 tokenů, česká 121 255.

Nejkratším textem je anglická příbalová informace k přípravku *Orladeyo*, která čítá 1 555 tokenů, nejdelším textem je naopak česká příbalová informace k přípravku *Myalepta*, která má 6 088 tokenů.

Pomocí nástroje vyhledávání jsem do korpusu zadala dotaz pro vyhledání všech tvarů lexikálního slovesa a poté jsem si konkordance stáhla ve formátu .xlsx. V konkordancích jsem manuálně barevně označovala segmenty podle toho, který ekvivalent pro překlad byl použit, a jejich počty zaznamenávala do výsledné tabulky. Třetí sloupec tabulky sloužil pro uvedení kolokací, rovněž vyhledávaných ručně. Pro ověření počtu ekvivalentů jsem použila funkci Filtr – Filtrovat podle barvy buňky.

Tato metoda má pomoci vizualizovat frekvenci českých překladových protějšků a ověřit hypotézu, zda slovesa použitá v českých příbalových informacích jsou významově bohatší než anglická.

Dále jsem použila nástroj *word sketch*, ve kterém jsem zadala kritérium, aby vyhledával pouze slovesa. Tento seznam jsem si stáhla jak v anglické, tak české verzi, znovu ve formátu .xlsx.

3.2 Analýza sloves příbalových informací

Tabulka 1 ukazuje nejčastější slovesa, která se vyskytují v korpusu příbalových informací. Nejčastějším plnovýznamovým slovesem v anglických příbalových informacích je sloveso *use*, které celkově zaujímá druhou příčku. V češtině je situace obdobná, čtvrté a páté místo obsadila slovesa *užívat* a *používat*. V anglické tabulce ale je patrné užití sloves s velmi obecným významem – *take, give, tell, get, talk, keep* nebo *make*. V cílových textech se však objevují slovesa s mnohem užším významových rámcem – *vyskytnout, uchovávat, informovat, podávat, způsobit, přečíst* nebo *postihnout*.

Tabulka 1 Nejfrekventovanější slovesa v korpusu příbalových informací

SLOVESO	FREKVENCE	RELATIVNÍ FREKVENCE ³	SLOVESO	FREKVENCE	RELATIVNÍ FREKVENCE
be	3310	24891,89697	být	3075	23773,81247
use	1150	8648,24215	mocť	1388	10731,07373
have	1145	8610,6411	mít	804	6215,98219
take	983	7392,36699	užívat	684	5288,22365
do	603	4534,68697	používat	649	5017,62741
contain	455	3421,69581	obsahovat	444	3432,70658
give	325	2444,06843	muset	351	2713,69372
cause	290	2180,86106	vyskytnout	242	1870,97971
need	282	2120,69938	uchovávat	211	1631,30876
include	281	2113,17917	začít	211	1631,30876
tell	281	2113,17917	informovat	207	1600,38347
get	274	2060,5377	poradit	201	1553,99555
see	269	2022,93664	vidět	191	1476,68234
affect	265	1992,8558	podávat	141	1090,11628
treat	252	1895,09306	sdělit	141	1090,11628
stop	214	1609,32506	použít	136	1051,45967
ask	203	1526,60274	zeptat	134	1035,99703
list	198	1489,00169	podat	122	943,22118
know	195	1466,44106	způsobit	113	873,63929
call	193	1451,40064	užít	108	834,98268
increase	191	1436,36022	přečíst	107	827,25136
report	183	1376,19853	postupovat	96	742,20683
help	172	1293,47622	otěhotnět	96	742,20683
breast-feed	146	1097,95074	věnovat	92	711,28154
feel	145	1090,43053	objevit	92	711,28154
talk	143	1075,39011	potřebovat	87	672,62494
start	142	1067,8699	přestat	84	649,43097
reduce	139	1045,30927	hlásit	82	633,96833
keep	137	1030,26885	postihnout	80	618,50569
inject	134	1007,70822	dojít	78	603,04305
follow	126	947,54653	chránit	73	564,38644
store	124	932,50611	způsobovat	71	548,9238
swell	116	872,34443	vést	67	517,99852
make	112	842,26358	kojit	66	510,26719

Počty českých sloves začínají v porovnání s anglickými zhruba na úrovni slovesa *get* razantně klesat, čímž se snižuje i jejich relativní frekvence. Toto může poukazovat na povahu obou

³ Odhad pravděpodobnosti, s jakou se sloveso v textu vyskytne.

jazyků, kdy český text nemá takovou tendenci slova opakovat jako text anglický. Může to také však poukazovat na větší diverzitu sloves použitých v českém textu. Celkově nese seznam vygenerovaný nástrojem *Sketch Engine* v případě anglických sloves počet 666. Český čítá 791 položek (čísla však nejsou definitivní, jelikož je seznam vygenerovaný softwarem a vyskytují se v něm chyby). Bohatší repertoár sloves by tedy mohl poukazovat na tendenci českého jazyka být při překladu anglických sloves specifictější.

3.2.1 Sloveso *get*

Tato část pojednává o slovesu *get*, jeho vybraných významech, způsobech používání a překladu v příbalové informaci. Definice slovesa *get*, stejně jako dalších sloves uvedených po něm, pochází z webové stránky slovníku *Collins Online Dictionary* dostupné z <https://www.collinsdictionary.com/>. Na konci kapitoly přikládám tabulku, která znázorňuje frekvenci použitých překladových ekvivalentů spolu s nejčastějšími kolokacemi.

Zmíněný slovník hned na začátku výčtu rozděluje významy slovesa na dva velké okruhy, první z nich popisuje v duchu změn, příčin, pohybu nebo dosažení cíle. Rovněž zde lze najít informaci, že se sloveso ve většině případů svého užití klasifikuje jako poměrně neformální. Jako první slovník uvádí užití slovesa společně s adjektivem pro vytvoření významu stát se. Podobné jevy ukazuje i příklad (9), kde je sloveso *get* významově doplněno výrazem *worse*, v češtině pak byl v překladu zvolen sémanticky užší ekvivalent *zhoršit*.

- (9) a. *This does not necessarily mean that your blood cancer is getting worse.*
b. *Neznamená to, že se Vaše nádorové onemocnění krve zhoršuje.*

Na překladu anglické věty je patrné, že zatímco angličtina volí strategii neformálního slovesa a jeho významového doplnění, čeština naopak jde cestou neutrálního slovesa s užším vymezením významu.

V korpusu se rovněž několikrát objevuje sloveso *get* doplněné o přídavné jméno *pregnant*, jak je možné vidět na příkladu (10). Znovu je zde patrné, že čeština výraz nahradí specifictějším slovesem *otěhotnět*.

- (10) a. *Do not get pregnant while you are taking this medicine.*
b. *Během užívání tohoto přípravku nesmíte otěhotnět.*

Dalším významem, který slovník uvádí, je význam spojený se stavy nebo situacemi. Sloveso *get* se zde užívá v roli sponového slovesa. Jako příklad uvádí spojení *get ready*, které se v korpusu také vyskytuje a je znázorněno příkladem (11).

- (11) a. *Get ready to inject*
b. *Příprava na podání injekce*

Znovu lze vidět, že anglické neformální sloveso je zde doplněno sémanticky bohatším členem. Protože se jedná o nadpis, zvolila čeština překlad pomocí formálního podstatného jména *příprava*. Nahrazení slovesa v anglickém textu podstatným jménem v češtině není ojedinělým jevem při překladu do češtiny. Dle frekvence je podstatné jméno dokonce druhým

nejčastějším způsobem překladu slovesa *get* a jeho přičestí do češtiny v jazykovém korpusu příbalových informací.

Dále lze nalézt význam spojený s příčinou děje nebo tím, že na objekt něco působí. Ten ilustruje příklad číslo (12).

- (12) a. *Like all medicines, this medicine can cause side effects, although not everybody gets them.*
b. *Podobně jako všechny léky může mít i tento přípravek nežádoucí účinky, které se ale nemusí vyskytnout u každého.*

Na zmíněném příkladu je patrný nejčastější způsob překladu slovesa *get* v tomto významu v jazykovém korpusu – slovesem *vyskytnout se*.

Další z významů, jež slovník uvádí je význam pohybu na určité místo. Ten lze vidět na příkladu číslo (13).

- (13) a. *get emergency medical help immediately*
b. *okamžitě vyhledejte lékařskou pomoc*

Znovu je patrný kontrast mezi anglickým spíše neformálním *get help* oproti formálnímu českému překladu – *vyhledejte pomoc*. Obdobný jev ilustruje také příklad číslo (14).

- (14) a. *Albumin [...] helps paclitaxel [...] get across the walls of the blood vessels*
b. *Albumin [...] pomáhá paklitaxelu [...] procházet přes stěnu cév*

Druhým velkým okruhem významů slovesa *get* je okruh popsaný slovy získat, dostat, (za)chytit. Jako první uvádí slovník význam získat, jak je demonstrováno na příkladu (15).

- (15) a. *because of the rarity of this disease it has been impossible to get complete information on this medicine*
b. *vzhledem ke vzácné povaze tohoto onemocnění nebylo možné získat o tomto léčivém přípravku úplné informace*

Jako u předchozích příkladů je zde patrné použití slovesa *get* ve velmi obecném, neformálním způsobu ve spojení s podstatným jménem *information*. Naopak v češtině bylo při překladu zvolen významově specifitější ekvivalent *získat informace*.

Druhým významem, který slovník v tomto okruhu uvádí, je význam obdržet nebo dostat. Použití v tomto smyslu demonstruje příklad číslo (16).

- (16) a. *every time you get a new package of PALFORZIA*
b. *pokaždé, když dostanete nové balení přípravku PALFORZIA*

Dále se ve slovníku vyskytuje význam ve smyslu přinést nebo shromážďovat. Příklad (17) ukazuje, že angličtina instrukci vyjádří obecným *get together*, zatímco čeština význam specifikuje. V cílovém textu se objevuje varianta se slovesem *připravte si*.

- (17) a. *Get together all the materials you will need*
b. *Připravte si všechny materiály, které budete potřebovat*

Tabulka 2 Ekvivalenty slovesa *get*

PŘEKLAD	POČET VÝSKYTŮ	KOLOKACE
vyskytnout se	154	get side effects – vyskytnou se nežádoucí účinky, get symptoms – vyskytnou se příznaky, get problems with – vyskytnou se problémy
(podstatné jméno)	18	increased risk of getting blood clots – zvýšené riziko vzniku krevních sraženin
objevit se	13	get symptoms – objeví se příznaky, get constipations – objeví se zácpa
(vynechání)	11	ensure you get the full dose – zajistit plnou dávku
dostat	9	get a new prescription – dostat nový předpis, get a type of blood cancer – dostat druh rakoviny krve
otěhotnět	8	get pregnant – otěhotnět
vyhledat	6	get emergency medical help – vyhledat lékařskou pomoc
zhoršit	5	symptoms get worse – zhorší se příznaky
mít	4	get the correct amount in the syringe – mít správné množství pro injekci
projevit	4	get side effects – projeví se jeden z nežádoucích účinků
zajistit	3	get urgent medical attention – zajistit si neodkladné lékařské ošetření
získat	3	get complete information – získat úplné informace
pocítit	2	get side effects – pocítit jeden z nežádoucích účinků
rozvinout	2	get AML – rozvine se AML ⁴
dojít	1	get a more advanced condition – dojít k pokročilejšímu stavu
procházet	1	get across walls of blood vessels – procházet přes stěnu cév
přecházet	1	get into breast milk – přecházet do mateřského mléka
připravit	1	get together all materials – připravit si všechny materiály
trpět	1	get infections – trpět infekcemi
všimnout	1	get side effects – všimnout si nežádoucích účinků
vylučovat	1	get into breast milk – vylučovat do mateřského mléka
vytvořit	1	large spaces of air get caught inside the syringe – uvnitř stříkačky se vytvoří velké prostory naplněné vzduchem
zaznamenat	1	get side effects – zaznamenat jeden z nežádoucích účinků
ztuhnout	1	your muscles get very rigid – silně ztuhnou svaly

Tabulka 2 zobrazuje nejčastější české ekvivalenty slovesa *get* v korpusu příbalových informací. Je patrné, že nejčastějším překladovým protějškem je sloveso *vyskytnout se*. Nejčastějšími kolokacemi se slovesem *get* v tomto významu jsou spojení *to get side effects*, *to get symptoms* a *to get problems with* – *vyskytnou se nežádoucí účinky/příznaky/problémy*. Dále je častým překladatelským řešením transpozice, tedy sloveso v určitém tvaru, infinitivu nebo přičestí je v češtině nahrazeno podstatným jménem. Druhým nejčastějším slovesným ekvivalentem je sloveso *objevit se*, znovu je frekventovaným spojením *get symptoms*. Dalšími

⁴ acute myeloid leukaemia – akutní myeloidní leukémie

ekvivalenty jsou slovesa *dostat* a také *otěhotnět*. Několikrát se v korpusu objevuje věta, kde není sloveso *get* v překladu vůbec zastoupeno, patrně proto, že nepřináší žádnou sémanticky stěžejní informaci. Způsob vynechání při překladu je možné vidět na příkladu (18).

- (18) a. *This will help ensure you get the full dose.*
b. *To vám pomůže zajistit plnou dávku.*

3.2.2 Sloveso *give*

Významy slovesa *give* ve slovníku *Collins Dictionary* jsou rozděleny do několika kategorií. První kategorií je použití slovesa *give* s podstatnými jmény pro popsání nějaké činnosti. Synonymy mohou být *perform*, *carry out* nebo *execute*. V tomto významu se v korpusu například vyskytuje spojení *give* s podstatným jménem *test*, jak je zřejmé z příkladu číslo (19).

- (19) a. *You will be given a pregnancy test before treatment starts.*
b. *Před zahájením léčby Vám bude proveden těhotenský test.*

Z příkladu je patrné, že obecné *give* je doplněno o podstatné jméno pro zúžení významu. U českého slovesa *provést* je význam specifičtěji vymezený.

Další z významů, které slovník uvádí, je ten, kdy jedna osoba dělá něco pro osobu druhou. Příklad tohoto použití je, uveden pod číslem (21).

- (20) a. *Abecma should not be given to children and adolescents below 18 years of age.*
b. *Přípravek Abecma se nesmí podávat dětem a dospívajícím mladším 18 let.*

Z příkladu je patrný význam umožnit někomu, aby použil lék – *podat*. V anglické příbalové informaci je použito obecného slovesa *give*, zatímco v české variantě se význam specifikuje a použije se sloveso, které se významově často pojí se slovem lék nebo pacient.

Další příklad tohoto významu je uveden pod číslem (21).

- (21) a. *You must not be given certain vaccines called live vaccines*
b. *Nesmíte podstoupit očkování určitými vakcínami zvanými živé vakcíny*

Zde je sloveso *give* použito ve významu aplikování injekce. Překladař(ka) anglické spojení *to be given vaccines* specifikuje a nahrazuje jej velmi formálním spojením *podstoupit očkování*.

Dalším podle slovníku frekventovaným významem je význam v duchu komunikace. V korpusu příbalových informací se takové vymezení objevuje jednou, konkrétně při překladu *to give instructions*.

- (22) a. *You will have been given specific instructions by your doctor*
b. *Lékař Vám sdělí konkrétní pokyny*

Příklad (22) znázorňuje, že *give* je v angličtině specifikováno doplněním podstatného jména *instructions*, v češtině je ale sém komunikace ve slovesu *sdělit* obsažen rovnou a je pouze doplněn formálním podstatným jménem *pokyny*, které předávají informaci o tom, co bude předmětem komunikace, ne však, že bude docházet ke komunikaci samotné. Výchozí text rovněž používá neformálního slovesa, zatímco v češtině byl zvolen postup se slovesem formálním. Neformálnější překladovou variantou by mohla být věta *lékař Vám dá konkrétní pokyny*.

Druhým okruhem významů slovesa *give* je popsán slovem přesun. Také může být popsán jako něco předat, přispět nebo poskytnout. Ekvivalenty *poskytnout* a *předat* se vyskytují v korpusu příbalových informací, jak je zřejmé z příkladů (23) a (24).

- (23) a. *Your doctor, nurse or pharmacist will give you 'water for injection'*
b. *Váš lékař, zdravotní sestra nebo lékárník Vám poskytne „vodu pro injekci“*
- (24) a. *Your doctor will give you a Patient Alert Card.*
b. *Lékař Vám předá kartu pacienta.*

Stejná překladová situace jako v příkladu (22) nastává také u příkladů (23) a (24). V cílovém textu je věta přeložena pomocí formálnějšího slovesa s ohledem na odborný styl, ke kterému text příbalové informace patří a pro který je formální vyjadřování charakteristické. I zde by ale bylo možné při překladu použít sloveso *dát*, které je neformálnější než slovesa *poskytnout* nebo *předat*.

Tabulka 3 Ekvivalenty slovesa *give*

PŘEKLAD	POČET VÝSKYTŮ	KOLOKACE
podávat	89	give medicine – podávat přípravek/lék, give the dose – podávat dávku, give the injection – podávat injekci
podat	70	give medicine – podat přípravek, lék, give the dose – podat dávku, give a solution – podat roztok
(podstatné jméno)	34	after being given – po podání, to give a dose – podání dávky, before you are given – před zahájením léčby
dostat	17	give medicine – dostat přípravek/léky, be given a card – dostat kartu
používat	18	give medicine – použít přípravek
dostávat	11	be given medicine – dostávat přípravek/léky
(vynechání)	10	dose given every 2 weeks – dávka každé dva týdny
aplikovat	9	give Orenzia – aplikovat přípravek Orenzia
(přídavné jméno)	9	medicines given before infusion – léky podávané před infuzí, given over a period – podávané po dobu
dát	8	give medicine – dát léky
být	7	give a total – být celkem
provést	3	give a test – provést test
předepsat	3	give medicine – předepsat lék
uvést	3	give an example – uvést příklad
obdržet	2	be given a syringe – obdržet stříkačku
podstoupit	2	be given therapy – podstoupit léčbu, be given vaccines – podstoupit očkování
poskytnout	2	gives a dose – poskytne dávku
předat	2	give sb a Patient Alert Card – předat (někomu) kartu pacienta
udělit	2	to be given 'conditional approval' – udělit tzv. podmíněčné schválení
absolvovat	1	be given a course of chemotherapy – absolvovat cyklus chemoterapie
proškolit	1	give training – proškolit
rovnat se	1	5 mg divided by 5 gives you 1 mL - 5 mg děleno 5 se rovná 1 ml
rozdělit	1	give the dose as two separate injections – rozdělit dávku do dvou samostatných injekcí
sdělit	1	give instructions – sdělit pokyny
vést	1	give rise to high levels – vést k zvýšení

Tabulka 3 ukazuje překladové protějšky slovesa *give* v korpusu příbalových informací. Nejčastějšími ekvivalenty jsou slovesa *podávat* a *podat*, přičemž jejich počty jsou uvedeny odděleně, jelikož se používají v trochu jiném významu. Slovesa *podávat* se užívá v kontextu, kdy se činnost provádí opakovaně, tedy je možné, že činnost již proběhla nebo bude probíhat v budoucnu znovu. Slovesa *podat* se spíše užívá ve významu jednorázové činnosti, tedy jejíž děj proběhne jednou a tím je ukončen. Podobný jev je patrný i na slovesech *dostat* a *dostávat*. Tato slovesa se nejčastěji vyskytují s kolokacemi *to be given medicine*, *the dose* nebo

injection. Zatímco v tomto případě je v cílovém textu možné použít slovesa, které má ve svém významu obsaženo, že někdo někomu zprostředkovává podání, ve výchozím textu musí být pro komunikaci stejného sému například použito pasivní konstrukce. Podstatného jména se v textu užívá často proto, aby byl zkrácen počet slov ve větě. Příkladem je kolokace *give a dose – podání dávky*. Zajímavým řešením překladu *give* je sloveso *použít* nebo *používat* (jejich počet je pro nižší frekvenci v jazykovém korpusu uveden dohromady). Příklad překladu pomocí slovesa *použít* je uveden pod číslem (25).

- (25) a. *You should not be given ORENCIA*
b. *Nepoužívejte přípravek ORENCIA*

Zde je vidět významový posun, jelikož sloveso *give* poukazuje na nevyjádřeného konatele děje, který zprostředkovává předání přípravku, zatímco český překlad svým významem cílí přímo na uživatele, který si lék podává sám. Zřejmě by tedy byl vhodnější překlad pomocí slovesa *dostat*. Toto překladatelské řešení ale patrně souvisí spíše se snahou sjednotit styl vět používaných v textech příbalových informací.

Velmi formálním ekvivalentem, který se při překladu slovesa *give* rovněž používá je sloveso *aplikovat*, to však zřejmě pro specifčnost svého použití (například ve spojení s injekcemi) není tak často zastoupeno.

3.2.3 Sloveso *keep*

Sloveso *keep* definuje slovník *Collins Dictionary* několika způsoby.

Sloveso *keep* ve významu *(u)držet* rozděluje slovník *Collins Dictionary* na dvě kategorie podobného významu. První je kategorie stavu, kde sloveso má sponovou funkci a často se pojí s adjektivy a/nebo předložkami, např. *keep busy*, *keep awake* apod. Tato kategorie je demonstrována na příkladu (26).

- (26) a. *while having a venous or arterial line [...] to keep it open*
b. *jestliže máte do žíly nebo tepny zavedenou hadičku, [...] aby zůstala otevřená*

Druhou kategorií spjatou s tímto významem je význam polohy. V této funkci již ale sloveso *keep* dle slovníku neplní funkci sponového slovesa a často se pojí s kombinací příslovcí a podstatných jmen, např. *keep down*, *keep in hospital* apod. Tento význam je uveden v příkladu (27).

- (27) a. *patients [...] whose blood phenylalanine levels cannot be kept below 600 micromol/l*
b. *pacientů, [...] jejichž hladiny fenylalaninu v krvi nelze udržet pod hodnotou 600 mikromolů/l*

Sloveso *keep* ve spojení *keep off* nebo *keep away* může vyjadřovat význam slovesa *avoid*, tedy vyhnout se něčemu, jako v příkladu (28).

- (28) a. *Keep your hands away from the plunger*
b. *Nedotýkejte se pístu*

Zatímco ve výchozím textu je potřeba mnoho anglických slov pro vyjádření potřebných informací (*keep, hands, away, from*), v cílovém textu je možno použít jen specifitějšího slovesa, které již všechny tyto složky významu obsahuje – *nedotýkat se*.

Sloveso *keep* se objevuje společně s podstatnými jmény ve významu ponechat něco ve svém vlastnictví, zřetelném z příkladu (29).

- (29) a. *Keep this leaflet. You may need to read it again.*
b. *Ponechte si příbalovou informaci pro případ, že si ji budete potřebovat přečíst znovu.*

Keep se také používá v kontextech, kde člověk něco má na určitém místě, jinými slovy to tam uchovává. Slovník popisuje význam uvedený pod příkladem (30) slovesy *store, put, place* nebo *house*.

- (30) a. *Keep this medicine out of the sight and reach of children.*
b. *Uchovávejte tento přípravek mimo dohled a dosah dětí.*

V cílovém textu je umocněna průběhová složka použitím slovesa *uchovávat* místo slovesa *uchovat*.

Další význam je popsán synonymy *comply with, carry out, honour, fulfil* a často se pojí s podstatným jménem *promise* nebo *appointment*, stejně jako v příkladu (31).

- (31) a. *It is very important for you to keep all appointments*
b. *Je pro vás velmi důležité dodržovat všechny návštěvy*

Následujícím významem je něco si zapisovat. Tento význam ilustruje příklad číslo (32).

- (32) a. *It is important to keep a record of the batch number of your PALFORZIA.*
b. *Je důležité vést si záznamy o čísle šarže Vašeho léčivého přípravku PALFORZIA.*

Tabulka 4 Ekvivalenty slovesa *keep*

PŘEKLAD	POČET VÝSKYTŮ	KOLOKACE
uchovávat	61	keep out of the sight and reach – uchovávat mimo dohled a dosah
ponechat	44	keep this leaflet – ponechat si příbalovou informaci
nosit	5	keep the card with you – nosit kartu u sebe, keep the adrenaline injection device with you – nosit adrenalinový injektor u sebe
udržet	4	keep your phenylalanin levels under/below – udržet hladiny fenylalaninu v krvi
mít	4	keep it with you – mít u sebe
držet	3	keeping the bottom still – držet spodní stranu v klidu
dodržet	2	keep all your appointments – dodržovat všechny termíny/návštěvy
zůstat	1	you get heparin through this line to keep it open – hadičku, kterou dostáváte heparin, aby zůstala otevřená
vést záznamy	1	to keep a record of the batch number – vést si záznamy o čísle šarže
uschovat	1	keep this information in a safe place – uschovat informace
(podstatné jméno)	1	to keep the level of acid (pH levels) normal – pro udržení kyselosti (hladiny pH)
nedotýkat se	1	keep your hands away from the plunger – nedotýkat se pístu

Tabulka 4 zobrazuje nejfrekventovanější překladové protějšky slovesa *keep*. Nejčastějším slovesným ekvivalentem je *uchovávat*, které na rozdíl od významu anglického slovesa obsahuje také povinně vyjádřenou kategorii vidu, která mu propůjčuje sém průběhové činnosti a umocňuje tak tuto významovou složku. Druhým nejčastějším překladatelským řešením slovesa *keep* je *ponechat*. Zatímco významově se slovesa zde příliš neliší, *keep* je často používaným slovesem v angličtině, naopak české *ponechat* se vyskytuje ve specifických významových kontextech a působí až archaickým dojmem. Sloveso *keep* se také překládá pomocí slovesa *nosit*, sémanticky by se tedy spíše blížilo anglickému slovesu *carry* než *keep*.

3.2.1 Sloveso *look*

Sloveso *look* definuje slovník jako akci, při které člověk používá oči nebo mysl. Popisuje jeden z významů jako nasměrovat tento smysl nějakým směrem, tedy podívat se někam jako v příkladu (33).

- (33) a. *Tilt your head back and look at the ceiling.*
 b. *Zakloňte hlavu a podívejte se na strop.*

Český překladový protějšek je specifický svou předponou *po-*, která slovesu přidává významovou složku týkající se pouze jednoho průběhu popisované akce. Sémanticky je děj slovesa *podívat se* uzavřenější než děj slovesa *look*.

Look může rovněž popisovat význam slovesa *examine*, jako tomu je v příkladu (34).

- (34) a. *Look in the inspection area to check that the solution is clear*
b. *Zkontrolujte kontrolní oblast, abyste se ujistil(a), že je roztok čirý*

Slovník spisovného jazyka českého u tohoto slovesa uvádí mimo jiné kolokace jako *zkontrolovat stav vody* nebo *správnost údajů*. V tomto případě kontroluje pacient barvu roztoku v určité oblasti nádoby, aby se ujistil, že není jinak zbarvený, než by měl být. Význam českého slovesa je tedy mnohem užší než význam uvedeného anglického slovesa *look*.

Ve spojení *look for* má anglické sloveso význam slovesa *hledat*, ale nepřekládá se tak do češtiny, jak ukazuje příklad (35).

- (35) a. *Look for the needle tip inside the vial.*
b. *Sledujte hrot jehly uvnitř injekční lahvičky.*

Look for se do češtiny v kontextu příbalové informace překládá pomocí slovesa *zkontrolovat* uvedeného výše nebo pomocí slovesa *sledovat*, které má navíc průběhovou významovou složku a od významu slovesa *hledat* se značně liší. U slovesa *hledat* bude pacient po něčem pátrat, dokud to nenalezne, u slovesa *sledovat* však může spíše čekat, že se v průběhu jeho pozorování změní stav objektu.

Nejčastějším významem uvedeným korpusem příbalových informací je spojení *look like*, které se užívá ve smyslu popsat něčí podobu. Toto demonstruje příklad (36).

- (36) a. *Figure A below shows what the pre-filled syringe looks like before use.*
b. *Obrázek A níže ukazuje, jak vypadá předplněná injekční stříkačka před použitím.*

Dále se v korpuse vyskytují významy, které nepřímo souvisí se slovesem *look* a jeho významem. Například *look out for* uvádí slovník odděleně od slovesa *look* a rovněž v něm lze nalézt údaj, že jde o frázové sloveso. Jejich užívání není pro odborné texty typické, proto dále umocňují neformální ráz jazyka anglické příbalové informace. Jeho význam se často pojí s opatrností, v korpuse se však ještě překládá pomocí *dávat pozor*, jako je tomu níže v příkladu (37).

- (37) a. *Your healthcare provider will also tell you which signs and symptoms to look out for*
b. *Lékař Vás také poučí, na které známky a příznaky musíte dávat pozor*

Dalším odděleným významem je frázové sloveso *look after*, definované jako udržovat někoho nebo něco v dobré kondici nebo bezpečí. Jeho překlad do češtiny znázorňuje příklad (38).

- (38) a. *[...] do you have a caregiver looking after you who can help?*
b. *[...] máte asistenta, který se o Vás stará a může Vám pomoci?*

Příklady (37) a (38) znázorňují především příznakové použití frázových sloves ve výchozím textu z hlediska stylistiky, tedy v odborných typech textu neočekávaných útvarů, ovšem z hlediska příjemce textu pochopitelných rozhodnutí. V cílovém textu však tento znak nezůstává zachován, a tak působí v tomto případě formálněji než jeho anglický protějšek.

Tabulka 5 Ekvivalenty slovesa *look*

PŘEKLAD	POČET VÝSKYTŮ	KOLOKACE
vypadat	47	what (name of product) looks like – jak přípravek (název) vypadá
podívat se	6	look at the chart – podívat se do tabulky
zkontrolovat	3	look for signs of infection – zkontrolovat známky infekce
sledovat	2	look for the needle tip – sledovat hrot jehly
mít známky	1	capsule that looks crushed – tobolka, která má známky rozdrčení
být	1	the liquid should look clear – tekutina má být čirá
dávat pozor	1	look out for signs and symptoms – dávat pozor na známky a příznaky
starat se	1	a caregiver looking after you – asistent, který se o Vás stará
(podstatné jméno)	1	a feeling of looking through mist – pocit zamlženého vidění

Tabulka 5 zobrazuje nejčastější překladové protějšky slovesa *look*. Nejvíce se užívá ekvivalentu *vypadat* ve spojení *what (name of product) looks like – jak přípravek (název) vypadá*. Tato věta se často objevuje v nadpise jedné z prvních sekcí příbalové informace. To vysvětluje její frekvenci výskytu a také to, že pro ni existuje úzus při překladu. Dále už jsou ekvivalenty různorodější a rovněž klesá frekvence používaných významů. Sloveso *podívat se* vyjadřuje dokonavý vid v kolokaci *podívat se od tabulky – look at the chart*. Dále se sloveso *look* překládá pomocí ekvivalentu *sledovat*, u kterého může pacient sémanticky očekávat nějakou (nechtěnou) změnu stavu.

3.2.2 Sloveso *make*

Sloveso *make* se pro pestrou škálu svých významů dělí na sémantické okruhy. Prvním uvedeným je ve spojení s podstatným jménem a znamená vykonávat činnost, jak je znázorněno v příkladu (39).

- (39) a. *Call your doctor [...] as soon as possible to make another appointment.*
 b. *Co nejdříve zavolejte svému lékaři [...] a domluvte si novou návštěvu.*

Ve výchozí anglické větě se objevuje spojení *to make an appointment*. Význam anglického slovesa je zde velmi obecný, dal by se přirovnat k českému *zaříditi si*. V cílovém textu je však patrný postup specifikace slovesem, které nese sém komunikace, tedy *domluvit si*.

Další význam je v češtině možné popsat slovesem *způsobit*. Přímou tento překlad se vyskytuje i v korpusu příbalových informací, jak je vidět na příkladu číslo (40).

- (40) a. *Low blood pressure which may make you feel faint*
b. *Nizký krevní tlak, který může způsobit pocit na omdlení*

Třetí významový okruh je popsán slovy *create* nebo *produce*. Tento význam uvádím v příkladu (41).

- (41) a. *Reblozyl improves your body's ability to make red blood cells.*
b. *Přípravek Reblozyl zlepšuje schopnost organismu vytvářet červené krvinky.*

Tento význam se v korpusu objevuje několikrát, překládá se pomocí sloves *vytvořit*, *produkovat*, ale také *vyrobit*. Ojedinelý případ se vyskytuje se slovesem *připravit*.

Dvěma nejčastějšími významy uvedenými v korpusu jsou však významy frázových sloves – *make up* a *make sure*. *Make up* se používá ve smyslu něco nahradit, jak uvádí příklad (42).

- (42) a. *Do not take a double dose to make up for a forgotten dose.*
b. *Nezdvojnásobujte následující dávku, abyste nahradil(a) vynechanou dávku.*

Make sure se používá ve významu *ujistit se*, jako například v (43).

- (43) a. *Before injecting, check to make sure the needle is not damaged or bent.*
b. *Před podáním injekce se ujistěte, že jehla není poškozená ani ohnutá.*

Obě zmíněná slovesa potřebují sémantické doplnění v podobě *up* nebo *sure*, v češtině je význam rovnou obsažen ve slovesu.

Tabulka 6 Ekvivalenty slovesa *make*

PŘEKLAD	POČET VÝSKYTŮ	KOLOKACE
nahradit	22	to make up for a forgotten dose/capsule – nahradit vynechanou dávku/tobolku
ujistit se	15	make sure – ujistit se
způsobit	12	make you bleed more easily – způsobit snadnější krvácení, make you feel faint – způsobit pocit na omdlení
(vynechání)	8	check to make sure – zkontrolujte
vytvořit	7	make cells – vytvářet buňky, make red blood cells – vytvářet krvinky
(podstatné jméno)	5	to make Abecma – výroba přípravku Abecma
(přídavné jméno)	4	glands that make moisture – žlázy produkující tělní tekutiny
dbát	3	make sure – dbát, aby
dostat	3	make contact with skin – dostat do kontaktu s kůží
produkovat	2	make protein – produkovat bílkovinu
snížit	2	make less likely to work – snížit účinnost, make you less likely – snížit pravděpodobnost
vést	2	make the skin pale – vést k blednutí kůže, make your pancreas inflamed – vést k zánětu slinivky břišní
vyrobit	2	made of/from – vyrobit z
vzniknout	2	make a mixture – aby vznikla směs, to make the liquid medicine – vznikne tekutý lék
vyvolat	2	make you feel sleepy – vyvolat ospalost
zajistit	2	make sure your blood phenylalanine levels are not too high – zajistit, že hladina fenylalaninu v krvi nebude příliš vysoká
uzpůsobit	2	made to treat cancer – uzpůsobit k léčbě zhoubných nádorů
být jisté	1	make sure you do not combine these medicines – aby bylo jisté, že tyto dva léky nebudou kombinovány
být náchylnější	1	make you more likely to get infections – být náchylnější k infekcím
být příjemnější	1	make more comfortable – může být příjemnější
cvaknout	1	make a click sound – cvaknout
dávat pozor	1	make sure the tip is in the fluid – dávat pozor, aby hrot byl ponořen v tekutině
domluvit	1	to make another appointment – domluvit si novou návštěvu
mít za následek	1	make less troublesome – mít za následek
přesvědčit se	1	make sure that your blood pressure is under control – přesvědčit se, že Váš krevní tlak je pod kontrolou
připravit	1	how to make the solution – jak připravit roztok
nezapomenout	1	make sure the vial has been out of the refrigerator – nezapomeňte ponechat injekční lahvičku mimo chladničku
vyhnat	1	make air bubbles rise – vyhnat vzduchové bubliny k vrcholu
zhoršit	1	make any side effects worse – zhoršit kterýkoli z nežádoucích účinků
zkontrolovat	1	make sure your hemoglobin level is suitable – zkontrolovat, že je Vaše hladina hemoglobinu vhodná

Tabulka 6 ukazuje ekvivalenty slovesa *make* v korpusu příbalových informací. Nejčastěji se sloveso *make* v korpusu vyskytuje v podobě frázového slovesa *to make up*, které kolokuje s *for a forgotten dose* nebo *capsule*. Do češtiny se překládá jako *nahradit*. Dalším častým významem je sloveso *make sure*, u kterého už je způsob překladu různorodější. Nejfrekventovanějším ekvivalentem je české sloveso *ujistit se*, pak ale také *dbát*, *zajistit*, *být jisté*, *dávat pozor*, *přesvědčit se*, *zkontrolovat* a nejzajímavěji také *nezapomenout*. Potom se v korpusu vyskytuje sloveso *make* s doplněním, kdy vyjadřuje změnu stavu, do češtiny jsou proto nejčastějšími ekvivalenty *způsobit*, *vytvořit* nebo *snížit*. V tomto případě je české sloveso vždy sémanticky bohatší než jeho anglický protějšek.

3.2.3 Sloveso *take*

Sloveso *take* se podle slovníku *Collins Dictionary* často používá pro popisování činností. Objevuje se v idiomatických spojeních s podstatným jménem, kdy pravý význam výpovědi nese právě podstatné jméno. Toto použití demonstruje příklad (44).

- (44) a. *If you have been exercising or have taken a hot bath or shower*
b. *Pokud cvičíte nebo jste se koupal(a) v horké vaně nebo sprše*

Ve výchozím textu se vyskytuje spojení *to take a bath* místo *to bathe*, obdobně *to take a shower* místo *to shower*. V češtině je význam obsažen rovnou ve slovesu, ale v překladu je patrný vliv výchozího textu. *Koupat se* funguje v kolokaci *koupat se v horké vaně*, méně už v kombinaci *koupat se ve sprše*. Přírozenějším spojením by bylo *dát si horkou sprchu*, ovšem překladatel(ka) je zde znovu omezen(a) prostorem pro vyjádření.

Dále slovník uvádí tendenci, kdy se v obecné nebo mluvené angličtině místo specifitějšího slovesa použije *take* a podstatného jména, jako v příkladu (45).

- (45) a. *Your doctor will take some of your blood using a tube*
b. *Lékař Vám odebere určité množství krve pomocí hadičky*

Anglický slovník tedy přímo uvádí, že použití slovesa *take* tímto způsobem je neformálnější variantou, než kdyby mluvčí použil například spojení *to draw blood*. To je však strategie překladu do češtiny, která použije specifického slovesa, které kolokuje s krví, tedy *odebrat krev*.

Velmi častým významem tohoto slovesa je něco fyzicky uchopit do ruky, častý je také sém přemístění jako v příkladu (46).

- (46) a. *Do not take out of the packaging or remove the needle cap*
b. *Nevyndávejte přípravek z obalu a nesnímejte kryt z jehly*

Použití *take* se také vyskytuje v případech, kdy si činitel něco vezme s sebou. Tento význam uvádím pod číslem (47).

- (47) a. *Take the capsule packet and this leaflet with you.*
b. *Balíček tobolek a tuto příbalovou informaci vezměte s sebou.*

Obvyklým spojením je s podstatným jménem *to take time* nebo s časovými údaji, které se do češtiny často překládá pomocí slovesa *trvat*.

- (48) a. *This is called 'leukapheresis' and can take 3 to 6 hours.*
b. *Tento proces se nazývá „leukaferéza“ a může trvat 3 až 6 hodin.*

Význam tady znovu udává druhá část spojení, která vyjadřuje časovou jednotku, zatímco v češtině je tok času již částečně vyjádřen pomocí samotného slovesa.

Vůbec nejčastějším významem v korpusu příbalových informací je však ve spojení s léky. Slovník zde uvádí synonyma *ingest, consume, swallow, inhale*.

- (49) a. *Always take this medicine exactly as your doctor has told you.*
b. *Vždy užívejte tento přípravek přesně v souladu s příbalovou informací nebo podle pokynů svého lékaře.*

Příklad (49) se do češtiny překládá jako *užívat přípravek*, v tomto ojedinělém případě je v cílovém textu dokonce přidáno doplnění, které se v originále nevyskytuje.

Slovník uvádí poznámku, že sloveso *take* se rovněž jako sloveso *bring* používá ve smyslu něco někam přemístit nebo někoho někam doprovodit. Rozdíl mezi nimi je ten, že *take* se používá v situacích, kdy se mluví o pohybu směrem pryč od mluvčího, zatímco u *bring* je to o pohybu směrem k mluvčímu. Jak je ale vidět z příkladu (47), významy těchto sloves mohou být zaměnitelné.

Tabulka 7 Ekvivalenty slovesa *take*

PŘEKLAD	POČET VÝSKYTŮ	KOLOKACE
užívat	550	take medicine – užívat lék/přípravek, take the dose – užívat dávku, take tablets – užívat tablety, take a capsule – užívat tobolku, take with food – užívat s jídlem
(podstatné jméno)	137	taking this medicine – užívání/užití přípravku, léčba (tímto) přípravkem
užít	85	take medicine – užít přípravek/lék, take the dose – užít dávku, take the tablet – užít tabletu, take the capsule – užít tobolku, take with food – užít s jídlem
(přídavné jméno)	25	men taking – muži užívající, women taking – ženy užívající
vzít (si)	23	take the dose – vzít si dávku, take the capsule – vzít si tobolku
používat	23	before you start taking this medicine – předtím, než začnete přípravek používat
nezdvojnásobovat	11	do not take a double dose – nezdvojnásobujte následující dávku
(vynechání)	11	time you are taking treatment – po dobu léčby
podat	7	take medicine – podat lék, take your next dose – podat si další dávku, take together – podávat společně, take in treatment cycles – podávat v léčebných cyklech, taken with food – podáván s jídlem
trvat	7	take x minutes/hours/months – trvat x minut/hodin/týdnů
brát	6	take the medicine – brát lék, do not take your capsules – tobolky si neberte
vyjmout	6	take out syringe/needle/ cartons/ the sealed tray – vyjmout stříkačku/jehlu/krabičky/ zatavený přířez
nezdvojovat	4	do not take a double dose – nezdvojovat následující dávku
dodržet/dodržovat opatření	2	take appropriate precautions/necessary measures – dodržovat příslušná/potřebná opatření,
odebrat	2	take blood – odebrat krev
postupovat	2	take special care – postupovat se zvláštní opatrností
požít	2	take any peanut or peanut containing food – nesmět požít žádné burské oříšky ani jiné potraviny obsahující burské oříšky, take the full dose – požít celou dávku
provést	2	take measures – provést opatření
přijmout	2	take measures – přijmout opatření
být opatrný	1	take care with driving – být opatrný(á) při řízení
koupat se	1	take a hot bath – koupat se v horké vaně
léčit se	1	take linaclotide therapeutically – léčit se linaklotidem
nevynadávat	1	do not take out of the packaging – nevynadávat přípravek z obalu
podstoupit	1	take an alternative therapy – podstoupit alternativní léčbu
ponechat	1	take your time – ponechat si dostatek času

proběhnout	1	dilution has taken place in a sterile environment – ředění proběhlo ve sterilním prostředí
provádět	1	take blood tests – provádět krevní testy
účastnit se	1	do not take part in activities – neúčastnit se aktivit
učinit	1	actions you should take – kroky, které byste měli učinit
věnovat	1	take special care when driving – věnovat zvláštní opatrnost řízení
vrátit se	1	take your next scheduled dose at its regular time – vrátit se ke svému pravidelnému rozvrhu užívání
vzít v úvahu	1	take into consideration – vzít v úvahu

Tabulka 7 zobrazuje nejčastější překladové protějšky slovesa *take*. Nejfrekventovanějšími ekvivalenty jsou slovesa *užívat* a *užít*, které sdílí i podobné kolokace, jako například *to take medicine, a dose, tablets, a capsule, with food – užívat/užít přípravek, dávku, tablety, tobolku, s jídlem*. Liší se však kontextem, ve kterém se ekvivalent používá. Sloveso *užívat* má vyjadřovat význam opakovaného podávání, zatímco *užít* se objevuje v kontextech ojedinělé aplikace léku. Dalším překladovým protějškem je sloveso *vzít si*, které se vyskytuje více než formální varianta *podat*. Objevuje se ale v kolokacích s *dávkou* nebo *tobolkou*, tedy konkrétním kouskem léku, zatímco pokud se v textu odkazuje na lék jako celek, sloveso *take* se překládá pomocí ekvivalentu *používat*. Významově nejvíce odlišným ekvivalentem by mohlo být sloveso *nezdvojnásobovat*, které se používá pro překlad častého spojení *do not take a double dose*. Obsahuje v sobě sémy, které je v angličtině nutné vyjádřit pomocí dalších několika slov – *not, take* a *double*.

3.2.4 Sloveso *tell*

Slovník *Collins Dictionary* definuje *tell* zaprvé jako akt předání informace. Jako synonymum uvádí například *inform*. Příklad tohoto využití je uveden pod číslem (50).

- (50) a. *Tell your doctor immediately if you get any of the side effects above*
b. *Pokud zaznamenáte některý z výše uvedených nežádoucích účinků, ihned informujte svého lékaře*

Na uvedeném příkladu je vidět překlad pomocí českého *informovat*, které je mnohem formálnější než anglické sloveso *tell*.

Dále slovník uvádí význam ve smyslu něco popisovat. Tento význam není v korpusu vůbec frekventovaný, ale má zde své zastoupení, jako v příkladu (51).

- (51) a. *Your healthcare provider will also tell you which signs and symptoms to look out for*
b. *Lékař Vás také poučí, na které známky a příznaky musíte dávat pozor*

Na příkladu (51) lze vidět, že pro ekvivalent slovesa *tell* ve významu popsat se v cílovém textu objevuje velmi formální ekvivalent *poučit*, který může navíc evokovat negativní asociace.

Následující význam je popsán synonymy *instruct, order, command* nebo *direct* a je znázorněn příkladem číslo (52).

- (52) a. *Always use this medicine exactly as your doctor has told you.*
 b. *Vždy používejte tento přípravek přesně podle pokynů svého lékaře.*

V cílovém českém textu se zde však neobjevuje slovesný ekvivalent. Ustáleným spojením pro překlad *as your doctor has told you* je *podle pokynů svého lékaře*. Na české větě je znovu patrná vyšší formálnost při použití *pokynů* jako ekvivalentu anglického slovesa.

Tabulka 8 Ekvivalenty slovesa *tell*

PŘEKLAD	POČET VÝSKYTŮ	KOLOKACE
informovat	135	tell your doctor – informovat lékaře
řici	43	your doctor will tell you – lékař vám řekne, tell your doctor – říci lékaři, to tell to stop – dokud lékař neřekne, abyste přestali
sdělit	30	tell your doctor – sdělit lékaři, if your doctor has told you – pokud vám lékař sdělil
(podle pokynů/doporučení)	29	take as told – užívat podle pokynů
upozornit	4	tell your doctor if you are using – upozorněte svého lékaře, pokud užíváte
určit	4	as long as your doctor has told you – po dobu, kterou vám určil váš lékař
poradit	4	tell you what method of contraception to use – poradit s výběrem vhodné metody antikoncepce
oznámit	3	tell your doctor – oznámit lékaři
kontaktovat	2	tell your doctor – kontaktovat lékaře
obrátit	2	tell a doctor straight away – ihned se obrátit na lékaře
uvědomit	2	tell your doctor immediately – okamžitě uvědomit ošetřujícího lékaře
nařídit	1	until your doctor tells you to stop – dokud Vám lékař nenařídí, abyste přestal(a)
poučit	1	tell you which signs and symptoms to look out for – poučit, na které známky a příznaky musíte dávat pozor
vyhledat	1	tell your doctor straight away – ihned vyhledejte svého lékaře
vyzvat	1	unless your doctor tells you – pokud vás k tomu nevyzve lékař

Tabulka 8 zobrazuje ekvivalenty slovesa *tell*, jejich počet a kolokace v korpusu příbalových informací. Očividně nejužívanějším českým ekvivalentem je sloveso *informovat*, kolokuje nejčastěji s podstatným jménem *doctor* ve frázi *tell your doctor – informujte svého lékaře*. Za formálním ekvivalentem *informovat* následuje neutrální sloveso *řici*. Ačkoli se pro překlad slovesa *tell* používá, počet jeho použití je výrazně menší než prvního zmíněného slovesa. Zajímavý je překlad spojení *to tell to stop*, znázorněný příkladem (53).

- (53) a. *Take SPRYCEL daily until your doctor tells you to stop.*
b. *Užívejte SPRYCEL denně, dokud Vám lékař neřekne, že jej máte přestat užívat.*

Při překladu je v cílovém textu užito transformace pomocí antonyma. Kladné anglické spojení *until your doctor tells you to stop* je v češtině nahrazeno negací.

Třetím nejfrekventovanějším ekvivalentem je formální sloveso *sdělit*, které je z kolokačního hlediska, podobně jako sloveso *informovat*, velmi oficiálního rázu v porovnání s anglickým slovesem *tell*.

Dále také v cílovém textu na místě slovesa lze nalézt spojení podstatného jména a předložky – *podle pokynů*. Čeština tímto vyjádřením zkracuje větu *as your doctor has told you*, což je při překladu příbalových informací mnohdy nutná strategie, jelikož překladatel(ka) má omezený prostor pro vyjádření myšlenky.

3.2.5 Sloveso use

Jako první slovník *Collins Dictionary* uvádí sloveso *use* ve významu něco použít k dosažení určitého cíle.

- (54) a. *Abecma is used to treat adults with multiple myeloma*
b. *Přípravek Abecma se používá k léčbě dospělých s mnohočetným myelomem*

V příkladu (54) jde o význam využití přípravku k vyléčení choroby.

Objevují se i významy, kde je prostředek použit až do konce – tedy spotřebován, jak ukazuje příklad (55).

- (55) a. *If it is not used within 8 hours, throw it away*
b. *Pokud se nespotřebuje během 8 hodin, vyhodte ho*

Tabulka 9 Ekvivalenty slovesa *use*

PŘEKLAD	POČET VÝSKYTŮ	KOLOKACE
používat	531,5	use this medicine – používat přípravek/lék, used to treat – používat k léčbě, use effective contraception – používat účinnou antikoncepci
(podstatné jméno)	145	using machines – obsluha strojů, used for – při/k léčbě
(přídavné jméno)	123	used to treat – (po)užívaný k léčbě, used to lower – (po)užívaný ke snížení, used syringe – použitá stříkačka
použit	106	use medicine – použít přípravek/lék, use a syringe – použít stříkačku, use more than you should – použít víc, než jste měl(a), use immediately – použít ihned/okamžitě, forget to use – zapomenout použít
užívat	84	use this medicine – užívat přípravek/lék, use (methods of) contraception – užívat (metody) antikoncepci
obsluhovat	32,5	do not use any tools or machines – neobsluhujte žádné nástroje ani stroje
(vynechání)	24	use your hand – rukou, use your thumb – palcem
užít	4	forget to use – zapomenout užít
nezdvojnásobit	3	do not use a double dose – nezdvojnásobovat následující dávku
podat	3	use the same area – podat do stejné oblasti
nekapat	2	do not use more than one drop – nekapat více než jednu kapku
potřebovat	2	until you need to use the drops again – dokud je nebudete znovu potřebovat
využívat	2	the body to use an aminoacid – aby tělo využívalo aminokyselinu
zlikvidovat	2	use safe disposal measures – zlikvidovat bezpečným způsobem
aplikovat	1	use the syringe – aplikovat injekci
být léčen	1	using therapies – být léčena režimem
mít	1	used to have a liver problem – měl(a) problémy s játry
očistit	1	use a swab – očistit tampónem
provádět s opatrností	1	use caution – provádět s opatrností
nespotřebovat	1	if it is not used within 8 hours – pokud se nespoteřebuje během 8 hodin
vkápnout	1	use a single drop – vkápnout si jednu kapku

Tabulka 9 zobrazuje nejčastější ekvivalenty slovesa *use* v korpusu příbalových informací. Pro překlad se nejvíce využívá sloves *používat* a *použít*. Jejich počty uvádím odděleně, jelikož se každého slovesa užívá v jiných kontextech. *Používat* se objevuje v kontextech, kdy uživatel léku dělá činnost opakovaně, například užívá lék každý den. Toto sloveso se často objevuje na začátku příbalových informací, kde je popsáno, co má lék léčit, nebo ve spojení s antikoncepcí, která se rovněž užívá pravidelně. *Použít* se vyskytuje tam, kde se předpokládá pouze jeden průběh akce, například pokud si pacient jednou podal více léku, než měl, nebo

pokud si jednou zapomněl podat dávku. Třetím nejčastějším slovesným ekvivalentem je sloveso *užívat*, popřípadě jeho dokonavá varianta *užít*, která ale zdaleka není tak frekventovaná. Zajímavým překladatelským řešením je sloveso *obsluhovat*, které se používá výhradně v kontextech *do not use any tools or machines – neobsluhujte žádné nástroje ani stroje*, je v něm tedy specifikován sém nejen něco používat, ale i řídit. U počtu sloves *používat* a *obsluhovat* je uvedeno neúplné číslo z toho důvodu, že je jedno sloveso *use* ve výchozím textu v cílovém textu nahrazeno dvěma českými slovesy, jednou *používat* a jednou *obsluhovat*. Několikrát se překlad slovesa v českém textu naprosto vynechá, obvykle se jedná o instrukce, kde v anglickém textu zazní spojení *use your hand/thumb*, které se do češtiny jednoduše přeloží pouze podstatným jménem v příslušném pádě, tedy *rukou* nebo *palcem*. V korpusu se také objevují ekvivalenty *nezdvojnásobit dávku*, tedy kdy se význam anglické číslovky *double* ve spojení *do not use a double dose* přesouvá do českého slovesa. Méně frekventovaného slovesa *podat* se užívá v kontextech s injekcemi, které si pacient aplikuje do nějaké oblasti na těle, je tedy preferováno sloveso kolokující se zmíněným nástrojem než velmi obecné sloveso, kterého se užívá v angličtině.

4 Závěr

Tato práce se zabývala jazykem užívaným ve specifickém typu textu příbalových informací. Mým cílem bylo zaměřit se na jazyk používaný v těchto textech, srovnat frekventovaná plnovýznamová slovesa v anglickém a českém jazyce a shrnout, zda se oba jazyky v něčem liší, popřípadě v čem konkrétně.

Metodou pro mou práci bylo získávání dat z mnou sestaveného jazykového korpusu příbalových informací britských a irských farmaceutických firem a jejich překladů dostupných na webových stránkách Státního ústavu pro kontrolu léčiv a Evropské lékové agentury pomocí internetového nástroje *Sketch Engine*. Podkladem pro mou výzkumnou otázku byl také seznam nejčastějších sloves vygenerovaný pomocí korpusového nástroje *word sketch*, který přikládám v obou jazykových verzích. Výstupem této práce je rovněž glosář frází a jejich překladů do českého jazyka, který může být při překladu příbalových informací nápomocný a který přikládám jako přílohu.

V souladu s cílem práce jsem při pozorování zjistila, že styl anglické příbalové informace často používá neformální slovesa, ať už v popisování každodenních či lékařských činností a ať už je to podmíněno anglickým jazykem obecně či orientací na příjemce textu. Z dostupných dat u sloves *get, give, keep, look, make, take, tell* a *use* je však pozorovatelná tendence v cílových textech nahrazovat výchozí slovesa sémanticky specifitějším ekvivalentem, který předá čtenáři více sémantických informací. Navíc se ještě při překladu do češtiny často používá velmi formální sloveso, na které čtenář narazí v užším kontextu než na obecné anglické sloveso. Důvodem může být velký vliv odborného stylu vyjadřování, ale také volba překladatelů, kteří pochází z farmaceutického vzdělávacího prostředí, a tento způsob vyjadřování je jim vlastní, jak například ve svém článku zmiňují i Ashehaveová a Zethsenová (2000, s. 68).

Při překladu do češtiny je kvůli tendenci českého jazyka nutné významově specifikovat, ovšem s ohledem na publikum, kterému je text určen, a pro lepší pochopení a orientaci v textu by měla volba slovesa padnout spíše na neformálnější nebo neutrální sloveso. Komplikovaný překlad je jedním z faktorů, který zabraňuje uživateli správně porozumět pokynům uvedeným v příbalové informaci, jak dokládá studie Lajky a de Beuckelaerové (2008, s. 4). Srozumitelnost je velkým tématem při vytváření a překládání příbalových informací. Dle provedených testů srozumitelnosti podání informací nevhodnou formou uživatele od čtení spíše odrazuje (Lajka, 2008, s. 27), což bezpochyby není cílem výrobců ani překladatelů.

Publikace příbalových informací je v České republice podmíněna několika zákonnými opatřeními. Jsou jimi například směrnice EP z roku 2001, zákon o léčivech z roku 2007 nebo vyhláška o registraci léčivých přípravků z roku 2008. V lednu tohoto roku také vyšly nové pokyny pro jejich překlad (REG-97 Požadavky na předkládání kvalitních národních překladů informací o přípravku a na používanou terminologii, 2023). Terminologii příbalových informací se mnoho z nich skutečně věnuje, žádné z těchto opatření však specificky neuvádí jazyková pravidla, kterými by se překladatel(ka) měl(a) řídit. Při překladu pouze nabádají k nutné srozumitelnosti textu, vysvětlením odborných termínů, popřípadě stylistickým úpravám, kterým se však nijak dále podrobně nevěnují (např. REG-97, 2023, s. 4).

S ohledem na všechna výše uvedená tvrzení byl podkladem pro výzkum pouze omezený počet příbalových informací, které nemusí adekvátně reprezentovat postupy používané při překladu těchto dokumentů do češtiny. Práce s korpusem probíhala s pomocí ručního označování jednotlivých segmentů, proto jsou výstupem výzkumu pouze tato představená slovesa, která rovněž nemusí odrážet tendence při překladu všech sloves vyskytujících se v českých příbalových informacích.

Na tento výzkum lze navázat zpracováním dalších slovních druhů, jako například podstatných a přídavných jmen, zájmen nebo adverbii, které dále potvrdí nebo vyvrátí tendenci k větší složitosti při překladu příbalových informací do češtiny. Dále by bylo možné na základě těchto analýz a provedených testů srozumitelnosti ve spolupráci s jazykovými experty vypracovat obsáhlejší pokyny pro překládání.

different in this sense, it often uses a verb that is not as versatile in use, but that carries more semantic information to the reader. Where English will use several words to describe an action, Czech might only use one. When a translator chooses a Czech verb, they must choose between two forms of a category that can be compared to the perfective and progressive aspect.

The analysis proved that the Czech translation counterparts usually carry more senses. This was the expected outcome, as specification is a necessary translation method as far as translating verbs into Czech is concerned. It also proved however, that while English package leaflets tend to use verbs of more informal, everyday nature, Czech package leaflets often use very formal equivalents that can be found in very specific contexts. The most frequent translation of the studied verbs is in many cases more formal than its English counterpart. While neutral or less formal equivalents do come up in the frequency lists, they are not the most used equivalents.

The reasons for such a difference between the two languages can stem from many factors. The English package leaflet does look to be more geared towards the patient. The Czech translation seems to be influenced by the placement of the text type into the technical translation field, therefore using formal, complicated language. Moreover, there do not seem to be sufficient documents that would specify the suitable language to be used when translating into Czech, despite studies being performed that signify not only that some package leaflets are hard to understand, but also the unwillingness of patients to read them when very complicated language is used.

With all that being said, the analysis was performed on a very small scale of 40 package leaflets which might not accurately represent the tendency of all Czech package leaflet translations. In addition, the corpus built from said leaflets was analyzed and the translations manually counted and annotated by one person, thus the result of this research are only 8 lexical verbs. They also might not accurately represent the characteristic behavior of all verbs of package leaflets.

